

„OSTRÁ ZBRAŇ“ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

Spolupracovníci StB ve směrnicích pro agenturně operativní práci 1947 - 1989

Pavel Žáček

(Převzato z publikace *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989* s laskavým svolením nakladatelství Dokořán.)

Interní směrnice Státní bezpečnosti jsou názorným příkladem toho, že není možné se zabývat „normalizačním“ obdobím po srpnu 1968 bez studia a znalosti předchozí dokumentace, zachycující vnitřní vývoj tajné politické policie sovětského typu. Z různých důvodů již tyto řídicí akty neobsahují řadu zásadních pokynů, úředních aktů, či interpretaci platné terminologie, které se během let staly nepsaným pravidlem hluboce zakořeněným do práce příslušníků Státní bezpečnosti. Tak tomu bezesporu bylo i u tak specifické oblasti, jakou byly směrnice pro agenturně operativní práci.

Zakladatelská etapa

Státní bezpečnost nemusela po převzetí moci Komunistickou stranou Československa nějak zásadně měnit metodiku své činnosti. I v teorii a praxi tzv. agenturně operativní práce plynule navazovala na situaci předcházející únoru 1948.¹ Jeden z prvních známých dokumentů se vztahem k terminologii Státní bezpečnosti v problematice agenturní sítě je **Zatímní směrnice pro činnost oblastních zpravodajských odboček a poboček** z počátku roku 1947², vydaná odborem VII. (státní bezpečnost) ministerstva vnitra, který mj. v celostátním měřítku řídil politické zpravodajství. Již tehdy vedení Státní bezpečnosti požadovalo vytvoření masové agenturní sítě za účelem kontroly společnosti: „*Spolupracovníci se získávají ze všech vrstev národa tak, abychom ze všech povolání a míst dostávali zprávy, které by nám poskytly věrný obraz skutečnosti.*“

Zatímní směrnice stanovila, že politické zpravodajství (PZ) „je celou svou povahou zpravodajstvím obranným, neboť nesleduje žádných útočných cílů a získává zprávy o stavu sledovaných otázek obvyklými způsoby... sbírá zprávy nutné pro účinnou obranu proti všem politickým rozvrtným snahám, jejichž nositeli jsou Češi nebo Slováci“. Plněním úkolů v problematice politického zpravodajství byli pověřeni příslušní úředníci odboru VII. ministerstva vnitra, skupin A a B (v tehdejší terminologii zpravodajství vnitrostátní a zahraniční), úředníci ZOB/II. v Praze, Brně a Ostravě (a jim podřízené zpravodajské odbočky - OZO a OZPO), na Slovensku úředníci pověřenectva vnitra a odboru Z v Bratislavě. Operativní orgány všech uvedených složek využívaly spolupracovníků politického zpravodajství, kteří již byli

¹ K vlivu vojenské bezpečnostní teorie na státobezpečnostní terminologii srov. VALIŠ, Zdeněk, Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: *Securitas Imperii*, č. 2, Praha 1994, s. 330 – 334; úplné znění směrnice hlavní správy OBZ in: HANZLÍK, František, *Vojenské obranné zpravodajství v zápase o politickou moc, 1945 – 1950*. Praha 2003, s. 309 – 314.

² Archiv Ministerstva ČR (dále jen A MV ČR), ZV-4, kr. 16, složka 7, fotokopie „Zatímní směrnice pro činnost oblastních zpravodajských odboček a poboček“ vydané VII. odborem ministerstva vnitra 8. 1. 1947 pod čj. VII-237/taj. 1947.

rozdělení na **informátory, důvěrníky a agenty**. Definice spolupracovníků byla poměrně jednoduchá: „...nejsou zaměstnanci naší služby, nýbrž vědomými pomocníky našeho zpravodajství, ať již z pohnutek jakýchkoliv. Nepočítáme mezi ně osoby poskytující informace aniž by věděly, že je poskytují orgánům zpravodajským“. Osoby, vědomě poskytující zpravodajství „jakoukoliv zprávu“, byly Státní bezpečností označeny za příležitostné či trvalé informátory. „Stálý informátor, který si získal naší plnou důvěru, jest po přezkoušení jeho spolehlivosti považován za důvěrníka“.

Nejzávažnější úkoly plnil dle směrnice **agent**. Ten poskytoval zprávy „za výhody (peníze nebo úlevy)“ - „pouhé hrazení hotových výloh apod.“ se však nepovažovalo „za agenturní odměnu“ - „neb ze strachu“. Mezi agenty byli zařazeni spolupracovníci vysílání „za hranice, jakož i každá osoba, která již pracovala pro cizí moc nebo ještě pro ni pracuje“ (tzn. dvojitý agent, dubler).

Počátkem dubna 1948 rozeslal přednosta skupiny III/A ministerstva vnitra mjr. Bedřich Pokorný podřízeným útvarům pomůcku *O názvech zpravodajských spolupracovníků*,³ s tím, „aby všichni zaměstnanci referátů] Z si osvojili upřesněné názvosloví“. Do 10. dubna 1948 měli pomůcku spálit a její zničení hlásit k výše uvedenému číslu jednacím. Velitel Státní bezpečnosti dále požadoval: „Připravte dokonalou evidenci agenturní sítě na oblastech, upravenou ve smyslu pokynů, uvedených v pomůcce, neboť v nejbližší době bude provedena centralizovaná inventura. Při tom záleží na tom, aby důvěrné prameny (,D') a jiní informátoři, kteří námi nejsou pravidelně obsluhováni, i když je v evidenci vedete, nebyli zařazeni do evidence agenturní sítě a aby do této zcela střízlivě byli výhradně pojeti pravidelně obsluhovaní spolupracovníci kategorie A, AK a SI (s vyznačením těch, které považujeme za AP, AKP a SIP)“.⁴ Státní bezpečnosti po únoru 1948 vyvstaly nové úkoly, nové priority. Byla proto nucena zásadním způsobem přehodnotit svou agenturní síť. Součástí systémových změn politické policie byla i již zmíněná pomůcka.

V úvodu směrnice definovala agenturní síť jako „sít' spolupracovníků našeho zpravodajství“ neboli „souhrnný název pro všechny druhy a typy zpravodajských spolupracovníků čili agentů“. Vedení Státní bezpečnosti se snažilo preferovat označení spolupracovník spíše než „hanlivé“ agent. „Názvu agent však napříště nehodláme zpravidla používat, zejména ne ve styku se spolupracovníky a navenek vůbec, jelikož tento název se často spojuje s představou čehosi hanlivého, zatím co ve skutečnosti poctivý spolupracovník zpravodajské služby koná práci vlasteneckou a nadmíru čestnou. O agentech budeme mluvit jen v jistých případech...“ Podle „stupně spolehlivosti a vázanosti“ na Státní bezpečnost vymezila směrnice „novým upřesněným způsobem“ tři hlavní druhy „agentů“, a to:

- a/ Důvěrníky, a jiné prvotřídní agenty.
- b/ Důvěrníky kandidáty, a jiné agenty - kandidáty.
- c/ Stálé informátory.

³ AMV ČR, ZV-4, kr. 16, složka 20, fotokopie tajné pomůcky „O názvech zpravodajských spolupracovníků“ vydané přednostou útvaru 701 A a zasláné podřízeným regionálním útvarům Státní bezpečnosti 2. 4. 1948 pod čj. III-Aa-4043/0162-48.

⁴ K agenturní terminologii viz dále.

Za nejvyšší typ agenturního spolupracovníka byl označen **důvěrník** (zkratka **A**).⁵ Důvěrník byl nadále vědomým, formálně ať již písemně nebo ústně zavázaným, stálým a spolehlivým spolupracovníkem Státní bezpečnosti, „jenž tajně podle jejích příkazů působí v prostředí nepřátelském či jiném prostředí zpravodajského zájmu a jenž se již osvědčil do takové míry, že není již téměř pochybností o tom, že splní jakýkoliv příkaz zpravodajské služby s naprostou ukázněností“. Nezbytnou podmínkou měl být fakt, že „pracuje nejen spolehlivě, nýbrž i z vnitřního přesvědčení. Charakter důvěrníka (A) neztrácí, jsou-li mu vzhledem k jeho výkonům poskytovány materiální výhody“. Jestliže však byly „u takového spolehlivého a osvědčeného spolupracovníka jediným nebo převážným motivem materiální pohnutky“, pak nebyl interně nazýván důvěrníkem, „nýbrž jen“ agentem (AP).⁶ „Naší snahou však bude, abychom měli co nejvíce agenturních spolupracovníků - důvěrníků, třeba že i tyto ve velmi mnoha případech, podle okolností, můžeme materiálně přímo nebo nepřímou odměňovati. Správným vedením se má z AP státi A, t.j. člověk, nejednající z pohnutek materiálních.“

Pokud si operativní orgán Státní bezpečnosti ještě nebyl zcela jistý, zda „získaný“ spolupracovník, již zavázaný k agenturní spolupráci, „je do té míry spolehlivý, že může býti zařazen mezi důvěrníky“, nebo pokud ještě neměl „dostatečný podklad“ pro to, aby mohl „říci, že se již osvědčil“, byl považován za **důvěrníka - kandidáta (AK)**.⁷ Již v této fázi však důvěrník - kandidát musel být „vědomým a formálně zavázaným spolupracovníkem“; ze strany Státní bezpečnosti na něj byly kladeny „tytéž požadavky jako ve vztahu k důvěrníkovi“.

Jednal-li však důvěrník - kandidát (AK) „převážně z motivů materiálních“, byl interně nazýván nikoliv důvěrník - kandidát, nýbrž **agent - kandidát (AKP)**.⁸ „Naší snahou jest docílit, aby i z této kategorie jsme správným řízením vychovávali skutečné důvěrníky typu A.“

V případě, že agenturní spolupracovník nebyl dosud „formálně vázán“, ale Státní bezpečnost již od něj získávala „pravidelné a v podstatě pravdivé zprávy“, označoval se jako **stálý informátor (SI)**. „Značka SI byla volena hlavně z toho důvodu, abychom od ostatních agenturních spolupracovníků náležitě odlišili ty, kteří dosud nesložili agenturní slib a které proto, ač nám pravidelně zprávy dodávají, nemůžeme ještě považovati za dostatečně pevně vázané. Dále sem řadíme pravidelného informátora, jenž si není vědom, ať již z jakýchkoliv důvodů, že poskytuje informace naší službě.“

Pro vnitřní orientaci měly operativní orgány označovat stálého informátora, pracujícího „převážně z pohnutek materiálních zkratkou **SIP**. Touto značkou označíme

⁵ Jako důvod směrnice uváděla: „Značka A byla volena jako první písmeno v abecedě, aby vyjádřila nejspolehlivější druh agenturního spolupracovníka, t.j. pevně vázaného důvěrníka, jenž se již osvědčil.“

⁶ Ve směrnici stálo: „Značka AP byla volena proto, aby písmenem P (profesionál, prospěchář, peníze, pohnutky) bylo upozorněno, že sice jde o prvotřídního agenturního spolupracovníka kategorie A, že však nesplňuje předpoklad proto, aby mohl právem býti nazýván důvěrníkem.“

⁷ Směrnice uváděla: „Značka AK byla volena proto, abychom mohli mezi pevně vázanými agenturními spolupracovníky odlišovati ty, kteří se již osvědčili a o jejichž spolehlivosti již není pochyby (A), od těch, o kterých zatím jen doufáme neb předpokládáme, že se v budoucnosti osvědčí (AK).“

⁸ Směrnice stanovila: „Značka AKP je jen pomůckou, která nás upozorňuje, že pevně vázaný agenturní spolupracovník se dosud nejen ještě dostatečně neosvědčil, ale že i jeho pohnutky jsou dosud - převážně - nikoliv ideologické.“

těž stálé informátory, kteří pracují ze strachu, neb z jiných neideologických pohnutek.“ Směrnice striktně stanovila, že do „kategorie SI“ je možno zařadit pouze jen ty informátory, „kteří jsou již, ať vědomě či nevědomě, v určitém pevném vztahu k řídicímu orgánu“.

Všechny tři zmíněné druhy spolupracovníků, z nichž byla složena agenturní síť Státní bezpečnosti, byly obsluhovány stejným způsobem, vedeny v evidenci („v agenturních kartách“) a jejich zprávy operativní orgány ukládaly „v agenturních fasciklech“. Směrnice požadovala jejich podrobnější rozlišení z důvodů získání lepšího přehledu „o stupni jejich spolehlivosti a vázanosti“. „Spolupracovník může ovšem být přeřazen z jedné kategorie do druhé. Cílem řídicího orgána bude, aby docílil postup spolupracovníků do vyšší kategorie.“

Státní bezpečnost vedle „stálých informátorů“ znala ještě „kategorii t.zv. příležitostných a nevázaných spolupracovníků“, které však nepovažovala za součást své agenturní sítě. „Pokud se o nich vede evidence, není to evidence agenturní, nýbrž pomocná. Jde tu sice o prameny neagenturní, avšak o prameny nezbytné a nepostradatelné. Jejich důležitost nesmí být podceňována“.

První z příležitostných a nevázaných spolupracovníků byl **poradce** (neboli „důvěrný pramen“) „až dosud“ nazývaný důvěrníkem. „Je to osoba, která nám vědomě a ráda poskytuje informace a rady, je-li o to požádána. Vedeme i tyto osoby zpravidla v evidenci, neb jsou důležitým pramenem našich poznatků. Není tu však pevné závislosti od naší služby. Tyto ‚důvěrné prameny‘, jsou-li pravidelné, označujeme značkou ‚D‘ a obracíme se na ně, kdykoliv nám jest jejich informací zapotřebí. Píšeme ‚D č. ....nám sděluje‘. Způsob označení jako dosud.⁹ Agenturní fascikly se nezakládají, pokud nejde již o stálého informátora, jenž jest stále obsluhován (SI).“ Druhou kategorií se stali **příležitostní informátoři a náhodní informátoři**, poskytující informace „bud' nevědomě či sice vědomě, avšak případ od případu, aniž by tu byl stálý důvěrný vztah“ ke Státní bezpečnosti.

V závěru směrnice přehledně shrnovala: „Materielní výhody poskytujeme samozřejmě nadále, kdykoliv to prospěch služby vyžaduje. Do kategorie AP, AKP, SIP zařadíme však spolupracovníka jedině tehdy, jsou-li tyto podpory pro něj rozhodující okolností, neb jde-li o zpravodajského profesionála, neb o člověka, u kterého strach neb jiné pohnutky neideologické převažují.

Důvěrníka (A) neb stálého informátora, kterého v zájmu zvýšení jeho výkonu a zlepšení jeho kvality materiálně podporujeme, samozřejmě nezařadíme mezi AP, AKP neb SIP, je-li totiž jasno, že nepracuje v prvé řadě proto, aby tyto odměny získal. Jsou tu konečně případy, že výkony spolupracovníka jsou takového druhu - co do vynaložené práce, ztráty času a vlastních výloh - že odměna je naprosto nezbytná.

Zkušenost - kromě toho - dokazuje, že jisté pozornosti a vůbec pomoc v osobních záležitostech jsou ve velmi mnoha případech nezbytné a zvyšují i u dokonalého nesobeckého a přesvědčeného spolupracovníka chuť do práce - neboť se těší z toho, že jeho práce je náležitě oceňována, což se mu takto nepřímo dává najevo.

---

⁹ Směrnice přesto uváděla: „Značka D je volena vzhledem k tomu, že jsme až dosud touto značkou označili všechny důvěrné prameny. Dnes touto značkou označujeme jen ty, které působí jako poradci, aniž by byli do té míry námi pravidelně ‚obsluhováni‘, že bychom je již mohli řadit mezi stálé informátory neb vyšší kategorie agenturních spolupracovníků. (Jsou to vlastně příležitostní důvěrní poradci, tak na př. v jistých úřadech, továrnách atd. - lidé, ke kterým důvěru máme).“

Cenného spolupracovníka konečně také nemůžeme nechat žít v naprosté bídě neb v podmínkách, které mu zdárnou práci znemožňují.

Písmeno ‚P‘ označuje - oproti tomu - zcela jinou věc: profesionála, prospěcháře neb člověka, jenž i když je třeba služebně spolehlivý, není vůbec veden vlastním přesvědčením, neb jen velmi nedostatečně.“

Teprve v dodatku ke směrnici byla zmíněna zvláštní subkategorie agenturního spolupracovníka - důvěrníka, která se stala zárodkem budoucího rezidenta: *„Důvěrník (A) může se svolením přednosty sektoru A býti pověřen úkoly řídicího orgána, t.j. sám pracovat s jinými spolupracovníky agenturní sítě. V tomto případě považujeme důvěrníka již za řídicího orgána a používáme zkratky AA. (Mluvíme o t.zv. zúžení sítě). AA je již vlastně orgánem služby a může - podle okolností - býti placen, při čemž podobný plat, i když je poskytován z agenturního fondu, není považován za agenturní odměnu, nýbrž za honorář za vykonanou práci, obdobný platu, který obdrží orgány služby od státu. Podrobnosti budou ještě upraveny.“* V přehledu o zkratkách byl označen také jako tzv. šéfagent.

Postupný vývoj agenturně operativní práce je zachycen v další směrnici ministerstva vnitra z konce roku 1948. Autoři *Pomůcky administrativně - operační pro krajská velitelství státní bezpečnosti*¹⁰ se vrátili k osvědčenému názvu ‚agent‘. V úvodu pomůcky bylo vysvětleno: *„Agent jest cizí slovo. Znamená: jednající t.j. ten, kdo jedná, resp. je jednáním pověřen. Každý z orgánů služby jest vlastně čl. státně-bezpečnostním agentem. Slovo nemá hanlivého významu. Dnes je používáno pro označení externích spolupracovníků, t.j. těch, kteří slouží službě bez vnitřního zaměstnaneckého poměru. V užším slova smyslu jest pak agent ten, kdo při tom má důvěru nepřítel.“*

Definice agenturního spolupracovníka typu agent se také změnila: *„Agent jest vědomý a i formálně (písemně neb jinou formou) zavázaný, stálý a spolehlivý spolupracovník státně-bezpečnostní služby, jenž tajně, podle jejích příkazů, působí v prostředí nepřátelském neb v prostředí, kde se nepřítel soustřeďuje a jenž požívá jeho důvěry.“* Užší kategorizace agentů navazovala na předchozí směrnice:

„a/ A g e n t (zkratka A) je agent, který se osvědčil do takové míry, že není již téměř pochybnosti o tom, že splní jakýkoliv příkaz stb služby s naprostou ukázněností a jedná-li nejen spolehlivě, nýbrž i z vnitřního přesvědčení.

b/ A g e n t P (zkratka AP) jest agent, který jedná z jiných pohnutek.

c/ A g e n t - k a n d i d á t (zkratka AK) je vázaný agent, jenž není ještě dostatečně vyzkoušený a nemáme dostatečný podklad pro to, že můžeme říci, že se již osvědčil.

d/ A g e n t P - kandidát (zkratka AKP) je agent P, jenž není ještě dostatečně vyzkoušen“.

V průběhu roku 1948 zmizela kategorie důvěrník a naopak na významu získali **informátoři**, kteří především nesplňovali podmínku agentů, tzn. neměli důvěru „nepřátelského prostředí“: *„Jsou [to] vázané osoby, jež pravidelně informují*

¹⁰ AMV ČR, fond A-31, inv. j. 2. Pomůcka administrativně - operační pro krajská velitelství státní bezpečnosti, čj.50640/022-48. Srov. GULA, Marian, Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnících pro agenturní práci. In: *Securitas Imperii*, č. 1, Praha 1994, s. 6 – 7.

nebo plní tajně příkazy stb služby a jsou touto pravidelně obsluhovány. Nejsou považovány za agenty, poněvadž nepožívají důvěry nepřítele.“ Informátoři byli rozdělena na dvě základní skupiny:

a/. *S t á l ý i n f o r m á t o r* (zkratka *SI*) jedná z přesvědčení,

b/. *s t á l ý i n f o r m á t o r* (zkratka *SIP*) nejedná pouze z přesvědčení.“

Stávající šéfagenti (AA) byli nahrazeni **residenty**: „*R e s i d e n t* (zkratka *R*) je čestný, externí pomocník služby stb, jenž se zavázal k obsluhování informátorů stb službou získaných. (Jen výjimečně sám podává zprávy.) Neobsluhuje agenty. Resident používá se k zúžení preventivní sítě.“

Pouze stručnou poznámkou tentokrát Státní bezpečnost přešla fakt, že kromě „*stálých informátorů*“ používala ještě „*kategorii příležitostných a nevázaných pracovníků*“, které nepovažovala za součást agenturní sítě. „*Jsou to osoby, které nám vědomě a rády poskytují informace a rady, jsou-li o to požádány. Tyto osoby jsou velmi důležitým pramenem našich poznatků, nejsou však v pevné závislosti stb služby. Nazýváme je ‚poradci‘ nebo ‚Důvěrný pramen‘ (zkratka *D*).*“

Poprvé a naposledy směrnice uváděly nejzvláštnější a nejnebezpečnější formu práce Státní bezpečnosti: „*Získá-li si řídicí orgán osobně, jakýmkoliv způsobem, důvěru nepřítele, přejímá funkci agenta...*“ Od agenta se lišil nejen tím, že byl kádrovým příslušníkem Státní bezpečnosti, ale také jinou formou agenturní administrativy. Mezi povinnosti tohoto příslušníka - agenta patřilo neohrozit další příslušníky Státní bezpečnosti, tj. dbát na to, „*aby nedošlo při realizaci k dekonspiraci řídicího orgána*“.

Poslední odstavec agenturní terminologie dělil agenturní síť na úkolovou, která měla být „*zaměřena na proniknutí a působení u určeného nepřítele*“, a na preventivní, zaměřenou „*na vyhledávání nepřátelské činnosti*“.

V dalším období procházela Státní bezpečnost řadou reorganizací a vývoj forem směrnic a jejich metodických a pracovních důsledků není příliš jasný. Počátkem roku 1950 byla prokazatelně stanovena nová „*nomenklatura spolupracovníků*“:

a/ Agent operativní (Ao) byl spolupracovníkem formálně zavázaným, pravidelně obsluhováním, který „*má důvěru nepřítele a který tajně podle příkazu Stb služby působí v klíčovém bodě objektu Stb zájmu*“.

b/ Agent všeobecný (Av) byl definován obdobně, pouze s tou změnou, že podle příkazu Státní bezpečnosti tajně působil „*v nepřátelské prostředí*“.

c/ Informátor operativní (Io) byl formálně zavázaným, pravidelně obsluhováním spolupracovníkem, který „*soustavně podává zprávy z klíčového bodu objektu Stb zájmu*“.

d/ Informátor všeobecný (Iv) byl stejným typem spolupracovníka, nepodával však „*zprávy z klíčového bodu Stb zájmu*“.

e/ Důvěrník (D) byl ústně zavázaným spolupracovníkem, obsluhovaným podle potřeby. „Důvěru nepřítel nemá. D jsou osoby, které vědomě a ochotně poskytují StB službě informace nebo různé služby jsou-li o to požádány.“¹¹

Z 21. listopadu 1950 je zachován až příliš stručný přípis určený bezpečnostnímu kolegiu ministra národní bezpečnosti a sovětským poradcům, kterým bylo „v rámci reorganizace agenturní operativy“ zrušeno „dosavadní označení spolupracovníků“. Definice **agenta** se příliš nelišila od stávající: „Agent (A) - spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který má důvěru nepřítel a který tajně - podle příkazů státně-bezpečnostní služby - působí v nepřátelském prostředí.“ Upraveny byly požadavky na **informátora**: „Informátor (I) - spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který podává zprávy z objektu státně-bezpečnostního zájmu.“ Posun nastal i u kategorie **resident**, který již mohl řídit i agenty: „Resident (R) - spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který sám v objektu státně-bezpečnostního zájmu obhospodařuje několik informátorů nebo agentů, jejichž vázací materiál a sliby jsou ukládány v mapě (svazku - pozn. aut.) tohoto residenta.“ V poslední řadě přibyla nová kategorie **majitel konspirativního bytu** (KB), u níž bylo pouze uvedeno: „musí být veden v agenturní evidenci“.¹²

Koncem roku 1951 provedlo ministerstvo národní bezpečnosti prověrku agenturní činnosti příslušníků Státní bezpečnosti, která údajně prokázala, „že práce s agenturními spolupracovníky není stále dostatečně doceněna a v důsledku toho se agentura dosud nestala ostrou zbraní pracovníků národní bezpečnosti v boji proti třídnímu nepříteli.“ Ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva v tajném rozkazu č. 36 **Práce s agenty**¹³ dokonce tvrdil: „Velitelé všech stupňů si nevšímají konkrétní problematiky agenturní práce podřízených pracovníků, práci s agenty nekontrolují a tím umožňují oslabování bojových schopností bezpečnosti. Početní stav dosavadní agentury je naprosto nedostatečný, výběru nových agenturních spolupracovníků je věnována malá pozornost.“

Vlastní agenturní práce operativních orgánů Státní bezpečnosti měla trpět těmito hlavními nedostatky: příliš „často“ prý vázali ke spolupráci osoby, které měly spíše „rozpracovávat jako nepřátelské objekty“. Špatná analýza „případů“ bývala důvodem výběru nevhodného, špatně zavázaného typu, i jeho nedostatečného řízení. Důsledkem této poněkud paranoidní konstrukce bylo - alespoň dle této analýzy -, že namísto dokonalého využití tajného spolupracovníka politická policie tímto způsobem vlastně kryla „agenta nepřítel“. Údajně se vyskytly i případy, kdy „objekty, vázané ke spolupráci“, podávaly systematicky provokační informace. Z několika případů z poslední doby, které ovšem byly typické pouze pro počáteční fázi vytváření masové agenturní sítě, vyplynula jiná „závažná chyba... orgánové zavazují ke spolupráci osoby, o kterých prakticky nic nevědí, a po odhalení případu ze zcela jiného agenturního pramene se zjistí, že se jednalo o člena protistátní skupiny...“ Je nutné upozornit, že úkolem této sebekritiky, která zevšeobecňovala některé agenturní případy StB, nebylo relativizovat nebezpečnost práce s agenturní sítí, ale odstranit

¹¹ AMV ČR, ZV-4, kr. 17, složka 24, fotokopie opisu tajné směrnice „Plánování operativní činnosti“ z 5. 1. 1950, signované zástupcem velitele Státní bezpečnosti pplk. Osvaldem Závodským, čj. A-5/01405-50.

¹² AMV ČR, fond A-31, inv. j. 13. Věc: Nové označení spolupracovníků, sektor 4 MNB, čj. 21/E-1950-s. Informace pro bezpečnostní kolegium a sovětské poradce.

¹³ Čl. 49 TRMNB č. 36 „Práce s agenty“ z 10. 12. 1951.

zjištěné nedostatky. Především toho se týkala i další „závada“ – „ke spolupráci jsou vázány osoby, které se pohybují na okraji nepřátelského prostředí, které nemají ani charakter informátorů a není u nich vůbec předpoklad k tomu, že by se mohly stát agenty a proniknout do nepřátelských středisek.“

Následující připomínka se týkala pouze té množiny tajných spolupracovníků StB, získaných operativními orgány ke spolupráci pod pohrůžkou: „Forma vázání je často naprosto šablonovitá podle jednoho t.zv. osvědčeného případu, na př. že osoba je předvolána na bezpečnost, aniž je předem vylustrována a vypracován vázací návrh. Při výslechu je pohrůžkou přinucena k podepsání vázací přísahy, aniž orgánové mají nějaký kompromitující materiál a teprve potom je dodatečně vázací návrh vypracován. Byly dokonce zjištěny trestuhodné případy, při kterých bylo používáno i fyzické násilí a různých pohrůžek jako ‚prostředků‘ k vázání.“ Autoři směrnice cítili nutnost upozornit i na „nedostatky... v obsluze spolupracovníků... zaviněné tím, že:

a) řídicí orgán dostatečně se nepřipravuje na schůzku s agentem a nevytyčuje mu přesné úkoly, jak celkové, tak dílčí,

b) při další schůzce netrvá na splnění daných úkolů nebo ani nekontroluje, zda a jak byly tyto splněny,

c) agenta nekontroluje,

d) v důsledku toho nemá přehled o práci agenta, jeho postoji k úkolům, jeho schopnostem, kvalitě a seriosnosti jeho zpráv,

e) nedodržuje zásady konspirace.

Je samozřejmé, že je nutno s podobným špatným postojem k agenturní práci skoncovati. Každý operativní pracovník si musí uvědomit, že jeho hlavní zbraní v boji proti třídnímu nepříteli je politická vyspělost a agentura.“

Ministr Kopriva proto nařídil „dodržování těchto zásad v práci s agenty“:

- při výběru „vhodných typů a přípravě vázání“ si příslušníci Státní bezpečnosti měli především „politicky ujasnit, kde je a nebo může být nepřítel lidové demokratického zřízení - tedy kde jsou objekty bezpečnosti“. Poté bylo „nutno vždy zaměřiti... agenturu podle předem připraveného plánu“. Při výběru typů k vázání měli přihlížet především k dvěma „hlavním předpokladům:

a) spolehlivost (to znamená, jaké jsou záruky, že uvedená osoba při správném řízení a kontrole nezradí)

b) vhodnost typu (to znamená, jaké vztahy a styky má navrhovaná osoba s třídním nepřítelem, jaké jsou její osobní kvality, jaký máme kompromitující materiál atp.)“.

Teprve poté bylo možno „přistoupiti k vlastnímu rozpracování vyhlédnutého typu“. Zásadou všech operativních pracovníků Státní bezpečnosti se mělo stát, „že vázat lze pouze ty osoby, které jsou řádně rozpracované, to znamená:

lustrovat ve všech evidenčních kartotékách, provést ustanovku, která musí obsahovati dřívější činnost, politickou minulost, styky, záliby, charakterové vlastnosti, příbuzní, známí atd. prostě tak, abychom získali o osobě jasný obraz, v určitých případech je vhodné na takto vyhlédnutou a rozpracovanou osobu napojiti jiného agenta, který o jejím chování a mentalitě může podati podrobnou zprávu,

před vázáním je vhodné si rozpracovanou osobu prohlédnouti, ve zvláště důležitých případech osobu před vázáním sledovati,

vyhlédnutou osobu obsaditi pomocí techniky (telefonní odposlech, mikrofonní vývod, censura pošty),

soustřediti kompromitující materiál - nebo vypracovati plán kombinace k jeho získání a soustředění - a to vždy v takové míře, aby vázaná osoba si jasně uvědomila, že celá její další existence je závislá na spolupráci s bezpečností.

Na základě takového rozpracování a shromážděného materiálu zvážiti získané poznatky a je-li materiál o trestné činnosti závažný, posouditi, zda není účelnější osobu zatknouti než vázati. Ve všech případech musí být již před vázáním připraven postup, co bude podniknuto, odmítne-li osoba spolupráci s bezpečností. (Na př. je-li materiál o trestné činnosti dostačující, musí býti k vázacímu návrhu rovněž připojen návrh na zatčení atp.)“. Jak to bylo - zdánlivě - počátkem padesátých let minulého století jednoduché! Bud', anebo!

Rozkaz ministra Kopřivy za rozhodujícího činitele „pro získání konkrétních výsledků agenturní práce“ zdůrazňoval „způsob řízení agenturních spolupracovníků. Špatné řízení agenturních spolupracovníků má za následek buď prozrazení agenta nebo jeho nedostatečné využití“. Řídící orgán neměl nikdy zapomenout na fakt, „že agent se pohybuje a pracuje v nepřátelském prostředí, které na něho vykonává svůj vliv“. „Soustavně“ měl agenta připravovat, „jak po politické, tak i po operativní stránce k plnění úkolů“. Tuto skutečnost si měl operativní pracovník neustále připomínat „rovněž při vytváření vzájemného vztahu mezi ním a agentem“. V žádném případě neměl připustit jakékoliv familiérnosti, od agenta nesměl přijímat „jakékoliv dary, jídlo atd.“. „Agent je nutno vychovávat tak, aby si uvědomil, že pracuje pro stát prostřednictvím bezpečnosti a nikoliv pro jednotlivého orgána bezpečnosti a jestliže toho povaha pracovních možností agenta vyžaduje, je nutno agenta předati jinému orgánu, oddělení nebo kraji.“

Zcela nepřesvědčivě zní ta pasáž Kopřivova rozkazu zakazující provokace: „Při řízení agenturních spolupracovníků musí míti orgán na paměti, aby se agent nestal v žádném případě iniciátorem trestné činnosti a aby se nestal ústřední postavou celé protistátní činnosti objektu. Za žádných okolností nesmí agent dávat popud k teroru a je nutno ho řídit tak, aby okamžitě jakoukoliv zmínku o teroristických nebo sabotážních snahách objektu ihned ohlásil a tyto tendence paralysoval. Zákonem řídicího orgána je v podobných případech, takovéto objekty ihned likvidovati.“ Explicitně zde bylo také uvedeno, že „agent se nesmí stát provokatérem“.

Při řízení agenturních spolupracovníků „nastala často situace, kdy objekt, na který byl agent zaměřen, je likvidován“ a před příslušníky Státní bezpečnosti vyvstala otázka „dalšího zaměření agenta“. „S touto možností je nutno počítati již při likvidaci objektu, abychom agenta včas a vhodným způsobem stáhli, aby neztratil důvěru nepříteli.“ Zároveň bylo nutno agentovi připravit „podmínky“ pro další „práci v jiném objektu“. V těchto případech již Státní bezpečnost musela kombinovat za spoluúčasti dalších agentů, „kteří - ovšem aniž by věděli, že se jedná o spolupracovníka bezpečnosti - agentu vytvoří podmínky pro další podnikání. Leckdy objevíme, při důkladném zkoumání všech styků a vztahů agenta k třídnímu nepříteli, že agent sám má možnosti dalšího pronikání - při pečlivém řízení - do jiných nepřátelských objektů. Platí zde zásada, že jedině podrobným zkoumáním pracovních možností a osobních kvalit, je si možno vytvořiti správnou představu o jeho dalším zaměření.“

Kromě permanentního zdůrazňování konspirace obsahoval rozkaz i pasáž požadující po každém operativním pracovníkovi důkladnou kontrolu svých agenturních spolupracovníků. „První kontrolou práce agenturního pracovníka je kontrola plnění daných úkolů a prověřování jeho zpráv. Další způsob kontroly, kterou musí řídicí orgán občas prováděti, je namátkové sledování, použití techniky, odposlech důležitých schůzek agenturního spolupracovníka s objektem a kontrola pomocí druhého agenta nebo informátora.“ Specifickou formou kontroly byla kontrola administrativní, jejímž výsledkem se měl stát „řádně vedený agenturní svazek, který musí býti živým spisem“. Řídící orgán do agenturního svazku

„systematicky“ zaznamenával „všechny okolnosti související s prací a činností agenturního spolupracovníka“.

Když operativní orgán zjistil, že jeho agenturní spolupracovník byl vyzrazen, měl za povinnost agenta „z případu ihned odstraniti, případně po pečlivé přípravě ho... použití ke klamání nepřítele nebo ho předati tam, kde by ho bylo možno [ještě] použití.“ Směrnice uváděla i postup v případě, „jestliže agenturní spolupracovník zradí nebo odmítne další spolupráci“. Příslušníci Státní bezpečnosti měli „celý případ analyzovat a hledati závady“, a to jak na vlastní, tak na agentově straně. „Nelze-li nalézti jiné řešení, je nutno s použitím kompromitujícího materiálu vyvodit přísné důsledky a agenturního spolupracovníka souditi.“

Rozkaz také zcela jednoznačně stanovil, že za řízení a kontrolu činnosti agenturní sítě jsou zodpovědní velitelé všech stupňů, jejichž „základní povinností“ také bylo „pracovat s agenty“. „Mají-li však velitelé řádně kontrolovat a řídit práci podřízených pracovníků s agenty, musí sami agenturně pracovat.“ Ministr Kopta zdůrazňoval: „Agentura je nejostřejší a nejúčinnější zbraň proti třídnímu nepříteli našich zpravodajských bezpečnostních složek. Agentura umožňuje odhalovat a likvidovat třídního nepřítele dříve, než svoje zločinné záměry uskuteční... Nové úkoly, vyvolávané zostřováním třídního boje na cestě k socialismu, vyžadují od naší bezpečnosti, aby byla na vyšší doby a dovedla vždy v zárodku úspěšně odhalovat protistátní činnost nepřítele. Znat záměry nepřítele a drtit jej v pravý čas je nejlépe možné na základě zpráv spolehlivé agenturní sítě. Agentura proto v rukou straně věrných, politicky vyspělých a odborně zkušených pracovníků je prvořadou zbraní naší národní bezpečnosti. Tuto zbraň je třeba nyní učinit středem všestranné péče a její ostří zcela zaměřit vůči nepřátelům míru a socialismu v naší vlasti.“

Barákova éra

Další tajný rozkaz č. 72 o práci s agenty, včetně **Směrnice o agenturně - operativní práci**, byl zpracován a v dubnu 1954 vydán ministrem vnitra Rudolfem Barákem.¹⁴ Politický úvod směrnice stanovil „orgánům ministerstva vnitra čestný a zodpovědný úkol: chránit výstavbu socialismu v naší vlasti.“ Příslušníci Státní bezpečnosti se tímto úkolem cítili být postaveni „do první linie boje proti vnitřnímu i zahraničnímu nepříteli“. Pod vedením Komunistické strany Československa a „v těsném spojení s pracujícími městy i venkova“ měli dosáhnout „četných úspěchů. Zneškodnili jak v centrále, tak i v krajích mnoho nebezpečných špionážních, sabotážních, teroristických a jiných protistátních skupin, zabavili značné množství zbraní, vysílaček a protistátních letáků.“ Těchto „úspěchů“ Státní bezpečnost dosáhla „díky stálému zvyšování politické úrovně“ svých operativních pracovníků, „vychovávaných v duchu oddanosti věci dělnické třídy, komunistické straně a Sovětskému svazu, v duchu nesmiřitelné nenávisti k nepřátelům míru a socialismu“. Zvýšení politické úrovně pracovníků ministerstva vnitra se údajně odrazilo nejen „v usilovném boji proti narušování socialistické zákonitosti“, ale především „v boji za správné používání agenturního aparátu jako jedné ze základních zbraní“ příslušníků Státní bezpečnosti. „Praxe ukazuje, že na správném využití agenturního aparátu z převážné části závisí úspěšný boj operativních orgánů ministerstva vnitra proti nepříteli. Operativní pracovníci, kteří správně pochopili význam agenturní práce, jsou

¹⁴ TRMV č. 72 „Směrnice o agenturně – operativní práci“ z 20. 4. 1954. Srov. GULA, Marian, Vývoj typů, s. 7 – 9.

proto příkladem v boji s nepřáteli lidově demokratické zřízení.“ Přesto práce orgánů Státní bezpečnosti stále trpěla „*podstatnými nedostatky*“. Jedním z nich byl fakt, že „*mnozí*“ operativní pracovníci Státní bezpečnosti „*jak v centrále, tak i na krajích ještě nepochopili význam agenturní práce jako hlavní zbraně v boji s nepřáteli, nepochopili, že operativní pracovník bez dobře vybudované, organizované a řízené agenturní sítě je kancelářským byrokratem, který nemůže nepřítele odhalit a zneškodnit.*“ Některé úseky aparátu Státní bezpečnosti stále ještě zaměňovaly „*hlubokou agenturní práci*“ za práci „*s tak zvanými ,důvěrníky*“.

Hlavní výtka mnohým operativním pracovníkům zněla: „*místo... aby zavazovali agenturu mající přístup do prostředí nepřátelského lidově demokratickému zřízení, mající možnost hluboko pronikat do nepřátelského podzemí, odhalovat jeho nepřátelskou činnost a záměry, ztrácejí většinu svého času na schůzkách s důvěrníky*“. Spolupracovníci Státní bezpečnosti typu důvěrník byli „*ve velké většině aktivními pracovníky a funkcionáři*“, otevřeně vystupujícími „*proti nepřítelům... lidově demokratického zřízení*“, bez možnosti „*pronikat do nepřátelského prostředí tím méně do aktivního nepřátelského podzemí.*“ Autoři směrnice došli k logickému závěru, že zaměňování agenturní práce za práci s důvěrníky nemohlo přinést „*žádoucích výsledků*“. Spojení operativního pracovníka – „*obsluhujícího svěřený objekt nebo úsek*“ - s funkcionáři a **aktivem** mu přirozeně pomáhalo orientovat se v situaci, ověřovat si a zjišťovat fakta, na něž posléze měl „*obracet pozornost agentury*“. Nikdo však nesměl toto „**spojení s aktivem**“ zaměňovat za práci s agenturou.¹⁵

„*Dalším vážným nedostatkem v agenturní práci je slabá kontrola činnosti operativních pracovníků se strany nižších, středních i vyšších náčelníků. Jsou ještě taková pracoviště, na kterých jednotliví operativní pracovníci za poslední jeden až dva roky nezavázali ani jednoho agenta nebo informátora a nemají zaveden ani jeden agenturně rozpracovaný případ. Takoví ,operativní' pracovníci přestali být již dávno operativními a nepřinášejí straně a státu žádného užítku. Jak je to možné, že jejich náčelníci po celý rok nebo déle nevidí, že orgánové, kteří jsou jim podřízeni ignorují agenturní práci? Může se tak stát jedině proto, že tito náčelníci agenturně operativní práci nevyžadují a vůbec neprovádějí kontrolu práce na svěřených jim úsecích.*“

V neposlední řadě považoval ministr Barák za nutné „*rázně a urychleně*“ odstranit „*další nedostatek*“ v agenturně operativní práci, a totiž „*používání provokačních method*“. „*I když se již tyto případy nevyskytují v širokém měřítku, jsou stále ještě někteří operativní pracovníci, kteří politicky nedocenili význam boje za socialistickou zákonnost a používají provokačních method v práci s agenturou. Provokační methody jsou neslučitelné s pojmem správného chápání agentury a případy použití provokačních method je nutno posuzovat jako hrubé narušení socialistické zákonnosti.*“

Posledním zásadním zmíněným nedostatkem v agenturní práci bylo „*narušování základních principů konspirace*“, a to jak v otázkách úkolování, tak i obsluhy agentů. „*Případy dekonspirace agentů - pro nepromyšlené úkolování agentury, pro nedbalé organisování agenturních schůzek, pro nesprávné a formální řízení agenturních spolupracovníků - svědčí o tom, že ještě dosti operativních pracovníků nechápe, že jedině utajený agenturní spolupracovník může úspěšně plnit úkoly.*“

V úvodu ministr vnitra ještě požadoval: „*Na rychlém a důsledném odstranění nedostatků v agenturní práci závisí zvýšení celkové operativní úrovně orgánů*

¹⁵ K práci s neregistrovanými zdroji státobezpečnostních informací (aktiv) v polovině normalizačního období srov. ŽÁČEK, Pavel, *Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978 – 1989*. Praha 2001, s. 94 – 95.

ministerstva vnitra. Podmínky zostřujícího se třídního boje vyžadují, aby se stále zvyšovala úroveň operativní práce jak v centrále, tak i na krajích. Je proto povinností všech pracovníků ministerstva vnitra rozhodně a v krátké době zásadně zlepšit agenturně operativní práci.“ Kromě seznámení s novými směrnici, nařizoval Barák především převést ‚důvěrníky‘, „kteří mají možnost odhalovat nebo rozpracovávat buď nepřátelské skupiny nebo jednotlivé nepřátelské osoby“ na informátory - v některých případech dokonce i na agenty - a začlenit je do agenturní sítě. „S ostatními důvěrníky udržovat i nadále spojení jako s aktivem, ovšem v mezích nutnosti.“ Po všech náčelnících řídicích na všech stupních operativní činnosti požadoval provést „zásadní opatření“ k získání agentury „nutné“ v objektech i po liniích práce, důsledné dodržování instrukce o agenturní práci a při tom všem mít především „na paměti, že samoučelné, masové, povrchní a formální získávání agentů nemůže přinášet žádoucí výsledky“. Rozkaz znovu všem operativním pracovníkům zakazoval „používání provokačních method“ při práci s agenturou. Požadoval okamžitě hlášení sobě nebo svým náměstkům všech případů „použití provokačních method v agenturně operativní práci a porušení socialistické zákonnosti, aby viníci mohli být potrestáni“.

Samotná **směrnice o agenturně operativní práci** rozšiřovala definici agenturně informátorské sítě, kterou nadále tvořily osoby „tajně zavázané pro odhalování, rozpracovávání, dokumentování a včasné znemožnění zločinné činnosti nepřátelského podzemí, agentury nepřátelských rozvědných a emigračních center, odhalování škůdců, diversantů, teroristů a jiných zločinných elementů, usilujících o narušení lidově demokratického zřízení v ČSR“. Agenturní síť se s ohledem na různý charakter úkolů v „rozpracovávaném nepřátelském prostředí“ dělila na: 1) agenty, 2) informátory, 3) residenty, 4) držitele konspiračních a propůjčených schůzkových bytů.

Agent (A) byl v roce 1954 označen za nejschopnějšího tajného spolupracovníka operativních orgánů ministerstva vnitra, jehož hlavní vlastností měla být „možnost pronikat do nepřátelského podzemí a mezi rozvědné orgány protivníka, rozpracovávat je a provádět jiné speciální úkoly“. Těmito úkoly bylo míněno „aktivní rozpracovávání špiónů, špiónských residentur, sabotérů a škůdců, podzemních organizací (buržoasně nacionalistických, kulacko-povstaleckých, bývalých reakčních politických stran atd.), rozvědných orgánů protivníka a emigrantských center“.

Aby bylo možno splnit tyto úkoly, vázala Státní bezpečnost agenturu „zpravidla z členů... nepřátelských organizací, nebo z osob, majících možnost do těchto organizací proniknout...“ Agentura měly operativní orgány Státní bezpečnosti vázat „na základě kompromitujících materiálů, t.j. na podkladě jeho trestné činnosti, nebo z vlasteneckých pohnutek a na základě jeho sympatií k lidově demokratickému zřízení a konečně také za materiální výhody (peněžní a věcné odměny). Vhodnými kandidáty vázaní na podkladě kompromitujících materiálů mohou být kolísavé živly, které se do protistátní činnosti zapojily pod pohrůžkami, nebo za materiální výhody a které nemají v provádění protistátní činnosti vedoucí úlohu.“ Příslušníci Státní bezpečnosti však měli mít neustále na paměti, „že nejspolehlivější agenturou je ta, která byla zavázána z vlasteneckých pohnutek“. To platilo zejména při realizaci „speciálních úkolů - provedení vázání v zahraničí, obnovení a uskutečnění spojení se zahraniční a jinou agenturou atd.“, které mohla plnit pouze „agentura z řad spolehlivých osob, oddaných lidově demokratickému zřízení, zaručujících, že nezradí zájmy státu. Na ideologickém podkladě se získávají agenti také z řad cizinců,

sympatisujících s lidově demokratickým zřízením a informátoři, mající možnost rozpracovávat nepřátelské území“.

Informátor (I) byl definován jako tajný spolupracovník orgánů ministerstva vnitra, „*zavázaný zpravidla na vlasteneckém základě a dávající informace o nepřátelských elementech ze svého okolí“*; kromě toho je bylo možno vázat „*i na základě kompromitujících materiálů“*. Informátoři měli plnit následující úkoly:

- a) odhalovat „*osoby nepřátelské lidově demokratickému zřízení, akty protistátních projevů“* a včas o nich informovat své řídicí orgány,
- b) účastnit „*se rozpracování konkrétních osob“* a v souvislosti se svými možnostmi pomáhat odhalování „*zločinné činnosti nepřátel“*,
- c) vycházet vstříc dalším příkazům orgánů Státní bezpečnosti, spojeným „*s ochranou státního tajemství a zvláště důležitých objektů ve státě“* a při pátrání „*po protistátních zločincích“*.

Informátora operativní pracovníci Státní bezpečnosti získávali i „*k úzce speciálním cílům“*, jakými bylo především „*odvrácení diversních aktů“*. Přitom měl odhalovat a upozorňovat „*na diversní úmysly nepřítel“*, signalizovat „*o faktech narušení výrobních procesů, pravidel technické výroby, bezpečnosti výroby a jiné, jimiž mohou být zamaskovány diversní a škůdcovské akce. Protidiversní informátoři se získávají v důležitých průmyslových závodech (uhelných a rudných dolech, železnicích, závodech zbrojní výroby, elektrostanicích, vojenských skladech atd.), v místech zranitelných diversů“*. Dalšími speciálními úkoly mělo být získávání „*ustanovečných i charakterisujících údajů“* k osobám a ochrana státních hranic. „*Informátor včas sděluje orgánu MV poznatky o všech podezřelých podivných osobách, objevujících se v pohraničním pásmu a o faktech narušení hranic.“*

Do kategorie agent mohl být převeden pouze informátor, který „*v procesu agenturně operativní práce“* získal možnost „*proniknout v to či ono nepřátelské prostředí, nebo vést rozpracování jednotlivých protistátních zločinců“*.

Tajný spolupracovník typu **resident** byl vázán „*hlavně z komunistů nebo bezpartijních, bezpodmínečně oddaných lidově demokratickému zřízení, majících možnost i schopnost řídit skupinu informátorů“* a „*někdy“* i agentů. Residenty získávala Státní bezpečnost v případech, kdy operativní pracovníci byli v osobním styku „*s množstvím agentury“* a nemohli zajistit její „*správnou obsluhu“* a také v těch případech, kdy osobní spojení operativního pracovníka s informátory i agenty ztěžovaly specifické podmínky práce. Počet informátorů jím řízených byl závislý na okolnostech a také na možnostech samotného residenta, nemělo jich však být „*více než pět nebo osm“*.

Směrnice nově zavedla kategorii **propůjčené - schůzkové byty**. Až dosud Státní bezpečnost propůjčené byty nepoužívala, operativní pracovníci přijímali agenturu v konspiračních bytech, nebo na veřejných místech. „**Majitelé těchto bytů se získávají z prověřených, čestných a lidově demokratickému zřízení oddaných lidí, jejichž byty musí odpovídat nutným požadavkům přijímání agentury - malé množství spolubydlících, vhodné umístění, vjezdy, vchody i východy - zajišťující konspiraci v práci.**“ Přestože majitelé těchto bytů byli vedeni k zachování přísného tajemství o osobách, které navštěvují jejich příbytky, měli operativní pracovníci přesto učinit všechna opatření k tomu, aby držitel schůzkového bytu agenty neznal. „*Byt nebo místnost (pokoj) pro schůzky s agenturou se platí majiteli podle smlouvy.*“

Pro práci „s nejčestnější a prověřenou agenturou“ byl určen **konspirační byt**, v plném vlastnictví orgánů MV. „Před obyvatelstvem je zamaskován jako úřad nebo soukromý byt - žijící je zvláště důvěryhodný člověk, nebo speciálně zavázaný informátor nebo utajený operativní pracovník.“ Při výběru konspiračního bytu, které měly být umístěny „ve městech a velkých obydlených domech“, hrálo nezastupitelnou roli jeho umístění z hlediska zajištění konspirace. „V konspiračních a schůzkových bytech je možno provádět dvě až tři schůzky denně... V případě, že se mezi přijímanou agenturou zjistí zrádce, je nutno konspirační nebo schůzkový byt okamžitě zrušit.“

Směrnice poměrně správně zdůrazňovala, že „úspěchy v práci agentury“ byly odvislé především od toho, jak „správně a cílevědomě“ operativní pracovník využíval „její možnosti a schopnosti“. Povinností příslušného řídicího orgánu bylo starat se o zvyšování „rozvědných a kontrarozvědných vlastností agentury“ a její výchově „v duchu oddanosti k lidově demokratickému zřízení“. Další povinností byla neustálá prověrka a kontrola práce „i chování“ agentury. „Tato prověrka i kontrola se uskutečňuje při osobním styku s agenturou (na schůzkách) i přes druhou agenturu a různými agenturně operativními prostředky a v případech nutnosti i technickými opatřeními.“ Opětovně se směrnice vyjadřovala k provokacím: „Operativnímu pracovníku se kategoricky zakazuje dávat agentu jakékoliv provokační úkoly. Operativní pracovník nesmí dopouštět provokační chování agenta v rozpracovávaném prostředí. Agent nemá právo být iniciátorem provádění jakýchkoliv protistátních činů a zpravidla nemůže zaujímat vedoucí postavení v rozpracovávaném prostředí.“

Státní bezpečnost získala v průběhu řízení rozsáhlé agenturní sítě bohaté zkušenosti. Byla si vědoma faktu, že agentura se „ve značné míře“ získávala z prostředí „nepřátelských elementů“, jehož vlivu „v procesu své práce“ také podléhala. Hlavní princip vztahu mezi Státní bezpečností, resp. konkrétním řídicím orgánem a tajným spolupracovníkem spočíval v nutnosti paralyzace „nepřátelského působení na agenturu“.

„Výchovná práce“ s agentem měla mít „systematický, konkrétní a diferencovaný charakter, vycházející z osobních vlastností, jeho minulosti, služebního postavení i návyků“. Příslušníci Státní bezpečnosti byli povinni vychovávat agenturu „ve směru:

- a) oddanosti lidově demokratickému zřízení a politické bdělosti,
- b) rozvíjení a zdokonalování jejich rozvědných i kontrarozvědných vlastností a konspirace v práci,
- c) čestnosti a oddanosti v práci s orgány MV, kázni a přesnosti v plnění úkolů...

Metody výchovy agentury jsou:

a) vyžadování včasného a přesného plnění všech uložených úkolů. Tento požadavek k agentuře musí být taktický, nesmí obsahovat elementy hrubosti nebo formalismu.

b) Na besedách s agenturou se musí operativní pracovník zajímat jejími politickými názory i náladami a na konkrétních příkladech dokazovat přednost lidově demokratického zřízení před kapitalistickým.

c) *Operativní pracovník je povinen k sobě dovedně připoutávat agenturu tím, že nejen žádá plnění úkolů, ale projevuje i péči o její osobní život.*

d) *Zvyšovat kvalifikaci agentury cestou analysování jejího chování v tom nebo jiném prostředí, rozborem chyb a pomocí při jejich napravení.“*

Vedení Státní bezpečnosti si představovalo, že operativní pracovník má svým chováním být pro agenty „*autoritou*“. Zakazovalo se „*navazovat s agenturou familierní vztahy, provádět společné pitky, přijímat od ní jakékoliv dárky a využívat úsluh*“. Nepřípustné bylo též vodit si agenta k sobě domů a „*právě tak udržovat známost*“ s jeho rodinou. Agentuře nebylo možno dávat sliby, jenž „*nemohou být vyplněny*“.

„*Schůzky s agenturou uskutečňuje operativní pracovník v závislosti na vážnosti a charakteru plněných úkolů, ne řidčeji než dva až třikrát v měsíci. Na schůzce musí operativní pracovník žádat od agenta sdělení o vyplnění předešlých úkolů, dávat mu úkoly nové a podrobně ho instruovat o způsobech jejich plnění, vyslechnout v této otázce návrhy agenta a určit termín splnění.*“

Jednou z kapitol směrnic byla i část nazvaná ‚Přerušeni styku s agenturou‘. „*Z obsluhované pracující agenturní sítě je nutno vyloučit:*

a) *obojetníky, dvojníky (dublaře),*

b) *spolupracovníky, kteří se zkompromitovali provokačním chováním,*

c) *naprosto neschopné spolupracovníky,*

d) *ty spolupracovníky, kteří nemohou vyplňovat úkoly orgánů MV v důsledku těžké dlouhé nemoci,*

e) *spolupracovníky, kteří kategoricky odmítají nadále spolupracovat“.*

Operativní pracovník o přerušeni styku obvykle sepsal podrobnou zprávu. V některých případech nadřízený vykonal „*prověřující schůzku*“, aby se přesvědčil „*o správnosti přerušeni spolupráce*“. V poslední instanci schvalovali přerušeni styku s agentem ti náčelníci, kteří **rozhodovali o jeho vázání**. „*Agent, se kterým se přerušuje styk, podpisuje slib o mlčenlivosti. Ve výjimečných případech, kdy není operativně účelné sdělovat agenturnímu spolupracovníku přerušeni styku, slib mlčenlivosti se nevyžaduje.*“

V průběhu agenturně operativní práce obnovila Státní bezpečnost spojení s celou řadou svých již „*vyřazených*“ agentů. Po vyzvednutí všech materiálů „*na agenta*“ z operativního archívu a jejich prostudování, napsal řídicí orgán „*zdůvodněný návrh*“ na obnovení spolupráce s touto „*vyloučenou agenturou*“.

Šedesátá léta

Počátkem šedesátých let Státní bezpečnost konečně provedla analýzu svých dosavadních pracovních postupů a na základě této reflexe vedení ministerstva vnitra

stanovilo nová pravidla agenturně operativní práce. V ideologicky pojatém úvodu **Směrnice pro agenturně operativní práci státní bezpečnosti**, kterou v polovině května 1962 vydal ministr vnitra Lubomír Štrougal¹⁶, se kromě přihlášení k rozvoji socialismu v Československu pod vedením KSČ snažily špičky Státní bezpečnosti nastínit posun priorit ve státobezpečnostní práci, reagujících na změněnou zahraničně politickou realitu a postup západních zpravodajských služeb. *„Československá socialistická republika spolu s NDR je nejzápadnější výspou socialistického tábora, což nás staví do přední linie boje... Nepřátelské rozvědky využívají ke špionáži a k podvrtné činnosti proti nám vízové cizince a jiné třídně nepřátelské elementy. Proto hlavní úsilí státní bezpečnosti je zaměřeno proti imperialistickým rozvědkám, zejména americké, západoněmecké, anglické a francouzské.“* Kromě toho měla „*stále dovedněji a účinněji bojovat proti všem třídním nepřátelům a nenapravitelným protispolečenským živlům, provádějícím protistátní činnost.*“ Směrnice s nejvyšším stupněm utajení - přísně tajné zvláštní důležitosti - explicitně uváděla závislost tajné policie na Komunistické straně Československa: *„Státní bezpečnost pracuje pod vedením strany a je stranou soustavně kontrolována. Všechny úkoly státní bezpečnosti musí být chápány důsledně v duchu politické linie strany. Na každém pracovišti je nutno plně a hluboce uplatňovat vedoucí úlohu strany a leninské normy stranického života“*. Úplně absurdně zní následující věta: *„Síla státní bezpečnosti je ve spojení s lidem, ve věrné službě lidu při ochraně socialistického zřízení“*. *„Převaha“* komunistického tábora a *„úspěchy socialistického zřízení“* údajně vytvořily situaci, která Státní bezpečnosti umožňovala *„získávat širší okruh osob“* ochotných *„podílet se dobrovolně na ochraně bezpečnosti naší země“*. Čs. pracující prý dokonce *„v pomoci bezpečnosti“* viděli *„jednu z forem účasti na správě státu“*.

Vedení Státní bezpečnosti od podřízených útvarů požadovalo pružnou a pohotovou reakci *„na všechny zjevy, zejména na nové a rafinovanější metody a formy nepřátelské činnosti“* a soustavné zvyšování kvality práce. *„Činnost státní bezpečnosti musí mít ofenzivní charakter... Do agenturně operativní činnosti je nutno zavádět vědecké pracovní postupy, vycházející z důsledné analytické práce a koncepční ujasněnosti úkolů, pomocí nichž bude možno zdokonalit represivní a preventivně výchovnou práci, zvýšit organizátorskou a řídicí roli náčelníků, dosahovat toho, aby práce byla vedena cílevědomě v plném souladu s potřebami politiky strany.“*

Neméně zajímavé byly i požadavky vedení ministerstva vnitra vůči jednotlivým příslušníkům politické policie: *„Pracovníci státní bezpečnosti musí rozumět současnému mezinárodně politickému vývoji a chápat zákonitosti a úkoly budování naší socialistické společnosti. Musí být všestranně vzdělaní, zásadoví, čestní, skromní, charakterově a morálně pevní. Vůči nepřátelům socialistického zřízení musí vystupovat důsledně a nekompromisně. Pracovníci státní bezpečnosti musí mít vždy na paměti, že vystupují jako představitelé socialistického státu, socialistické bezpečnosti.“* Uvedená směrnice neměla být pouhou metodickou pomůckou pro agenturně operativní práci Státní bezpečnosti, ale především *„návodem pro tvůrčí uplatňování politické linie strany v práci a životě“* příslušníků.

Definice tajných spolupracovníků jako hlavního prostředku *„při plnění operativních úkolů“* se však v souladu se změnou priorit Státní bezpečnosti výrazně posunula. Spolupracovníci se stali *„důležitými pomocníky... v boji proti cizím rozvědkám, jejich vnitřním pomahačům a protispolečenským živlům... Operativní pracovníci používají tajné spolupracovníky k vyhledávání, rozpracovávání,*

¹⁶ RMV č. 13 „Směrnice pro agenturně operativní práci státní bezpečnosti“ z 16. 5. 1962; jejich účinnost byla stanovena od 1. 6. 1962. Srov. GULA, Marian, *Vývoj typů*, s. 10 – 12.

dokumentování, odhalování a včasnému znemožňování protistátní trestné činnosti a rovněž k předcházení takové činnosti pomocí preventivních opatření.“

I nadále Státní bezpečnost rozlišovala tajné spolupracovníky na: a) agenty, b) informátory, c) rezidenty, d) majitele konspiračních nebo propůjčených bytů.

Tajný spolupracovník kategorie **agent** (A, TS-A) se získával „*především k rozpracovávání konkrétních případů*“, měl mít možnosti a schopnosti „*plnit zejména tyto státobezpečnostní úkoly*:

a) *vyhledávat, aktivně rozpracovávat a odhalovat kádrové rozvědčíky, signály o činnosti nepřátelských rozvědek a jejich agentury, zjišťovat záměry, formy a metody jejich práce;*

b) *pronikat do politických, ekonomických, vědecko-technických, výzvědných aj. orgánů a center v kapitalistických státech a do organizací utečenecké emigrace;*

c) *zjišťovat a odhalovat pronikání agentury nepřátelských rozvědek do důležitých hospodářských, vojenských a jiných objektů na území ČSSR a zabraňovat úniku utajovaných skutečností z těchto objektů;*

d) *rozpracovávat nepřátelské osoby, které provádějí podvratnou činnost proti našemu státu, nebo ostatním socialistickým zemím;*

e) *plnit konkrétní úkoly při používání operativní techniky, při provádění rozkladné práce v nepřátelském prostředí, při vyhledávání osob, po nichž je vyhlášeno pátrání a jiné operativní úkoly.“*

Operativní pracovníci získávali agenty „*především na dobrovolném, zejména vlasteneckém základě, převážně z řad čestných a politicky uvědomělých občanů*“, kteří byli „*ochotní*“ pomáhat Státní bezpečnosti. Vedení ministerstva vnitra opět opakovalo tvrzení, že tajní spolupracovníci, získaní ke spolupráci „*na základě vlasteneckých pohnutek a socialistického uvědomění*“ jsou nejspolehlivějšími agenty. Operativními orgány Státní bezpečnosti měli být vedení tak, aby byli schopni „*porovnávat fakta a uměli rozlišovat chyby a nesprávné jednání neuvědomělých občanů od trestné činnosti nepřátelských osob*“ (sic!). Směrnice po spolupracovnících požadovala ukázněnost, schopnost „*navazovat styky s objekty zájmu*“ Státní bezpečnosti, „*získat si jejich důvěru a umět odhalovat jejich trestnou činnost*“. V neposlední řadě museli být také „*schopni zachovávat konspiraci*“, přísné utajení práce pro Státní bezpečnost.

Nesmírně závažnou a možno říci nejdůležitější kapitolou byl výběr osoby vhodné plnit roli tajného spolupracovníka Státní bezpečnosti, včetně procesu jeho získávání ke spolupráci. Operativní pracovník nejprve vybral „*vhodného*“ kandidáta, poté předložil náčelníku příslušného operativního odboru návrh, „*aby mohl uskutečnit osobní styk s kandidátem s cílem přesvědčit se o účelnosti spolupráce*“. Po „*navázání*“ styku s kandidátem operativní pracovník zablokoval vybranou osobu - kandidáta v operativní evidenci. Během přípravy kandidáta ke spolupráci příslušník Státní bezpečnosti kandidáta „*neustále*“ prověřoval a soustřeďoval k jeho osobě „*prověřkový materiál*“. Přesvědčil-li se „*během seznamování, že kandidát má nezbytné předpoklady*“, přistoupil k jeho získání ke spolupráci na základě návrhu, schváleného náčelníkem správy nebo jeho zástupcem. „*Ukáže-li se naopak, že u kandidáta nejsou*

potřebné předpoklady, je s ním styk přerušen, blokování v evidenci zrušeno a prověřkové materiály neobsahující závadové poznatky zničeny.“ V každém případě délka seznamování nesměla přesáhnout šest měsíců.

Směrnice připouštěla získávání agenta „na základě činnosti“, kterou byl kompromitován. „Kompromitující činnost může vycházet z drobné trestné činnosti nebo z porušování zásad socialistického soužití, z porušení jeho pracovních povinností apod.“ Poznatky, na jejichž základě byl agent vázán, však musely být „řádně“ prověřeny a „dokumentačně“ podloženy. „Operativní pracovník použije jen takových poznatků o kompromitující činnosti, u nichž je předpoklad, že ovlivní rozhodnutí kandidáta.“ Získávání ke spolupráci se zásadně provádělo „v prostředí“, které zaručovalo „jak konspiraci, tak nerušený chod jednání“. Zkušený operativní pracovník, někdy i za asistence náčelníka oddělení či odboru, měl při „besedě“ postupovat taktně, aniž by byl odhalen pramen, od něhož Státní bezpečnost získala kompromitující informace. „Operativní pracovník je povinen na agenta získaného na základě kompromitující činnosti působit v tom smyslu, aby tuto činnost již dále neprováděl. Musí ho soustavně politicky vést, aby z něj vychoval řádného člověka.“

Schválení získat kandidáta ke spolupráci byl také náročný administrativní úkon. Operativní pracovník nemohl postupovat bez písemného návrhu předem schváleného náčelníkem správy nebo jeho zástupcem, resp. všemi nadřízenými od náčelníka oddělení až po uvedený nomenklaturní stupeň. Budoucí řídicí orgán v návrhu musel uvést základní údaje charakterizující kandidáta, dále výsledky prověřkových opatření v období přípravy pro spolupráci, cíl vázání, vhodnost, místo, čas i plán „besedy“ s kandidátem a samozřejmě i to, kdo bude získávání provádět.

V případě souhlasu kandidáta se spoluprací, příslušník Státní bezpečnosti provedl jeho podrobnou instrukci. „Poučí agenta o významu a účelu spolupráce a zejména o povinnosti zachovávat zásady konspirace. Současně s ním projedná nejbližší konkrétní úkoly a způsob, jakým tyto úkoly plnit. Zároveň dohodne zásady vzájemného styku a spojení.“

Kandidáti měli „zásadně“ podepisovat písemný závazek o spolupráci. Ten se nevyžadoval pouze tehdy, když to mohlo „ohrozit dobrý vztah kandidáta ke spolupráci“. V těchto případech postačoval ústní souhlas. „Agent si zpravidla sám volí krycí jméno. Odmítne-li tak učinit, operativní pracovník mu je nevnučuje. V takových případech agent písemné zprávy nepodepisuje a operativní pracovník vede osobní svazek pod pseudonymem, který sám určí.“ O průběhu besedy, při níž došlo k získání agenta, sepisoval operativní pracovník samozřejmě záznam, jenž předkládal nadřízenému náčelníkovi. Po souhlasu funkcionáře, který návrh na získání tajného spolupracovníka schválil, řídicí orgán registroval agenta v operativní evidenci. „Zvláště schopní a socialistickému zřízení oddaní agenti, kteří se v průběhu spolupráce osvědčili, získali zkušenosti a splňují nezbytné podmínky, mohou být použiti jako rezidenti.“

Cizí státní příslušníky získávaly kontrarozvědné součásti Státní bezpečnost ke spolupráci na základě:

„a) jejich příbuzenského, osobního nebo přátelského vztahu k našim občanům, popřípadě jejich pokrokového postoje a sympatií k našemu socialistickému zřízení,

b) prověřené kompromitující činnosti,

c) hmotné zainteresovanosti,

d) *vhodného spojení podmínek*“ uvedených v předchozích bodech.

Operativní pracovník volil a prováděl taková „*přípravná opatření*“, která měla cizince „*postupně*“ ovlivňovat. Jejich získávání se uskutečňovalo na území ČSSR za přítomnosti náčelníků operativních správ nebo jejich zástupců. Ve výjimečném případě realizace akce v zahraničí musel být „*způsob získání agenta*“ rozpracován „*mimořádně pečlivě s přihlédnutím ke speciálním místním podmínkám*“. V obou případech schvaloval získávání cizích státních příslušníků ministr vnitra nebo jeho náměstek. Písemný závazek o spolupráci se od cizinců „*zpravidla*“ nevyžadoval.

Tajný spolupracovník kategorie **informátor** (I, TS-I) byl získáván „*na dobrovolném, zejména na vlasteneckém základě*“. Od agenta se lišil tím, že se „*zpravidla*“ nezískával „*pro rozpracování konkrétního případu, ale především [k práci] na důležitých objektech, v místech soustředění nepřátelských živlů, v pohraničí*“ apod. „*Informátoři jsou vybíráni z řad občanů, majících široké styky s lidmi na pracovišti nebo v místě bydliště a požívají jejich důvěry, jsou ukázněni, seriózní a důsledně dovedou zachovávat při spolupráci se státní bezpečností zásady konspirace.*“

Plnit měli „*zejména*“ následující „*státně bezpečnostní úkoly*“:

a) *získávat poznatky o skrytých nepřátelských projevech, odhalovat osoby, které jsou iniciátory těchto projevů, zjišťovat nepřátelské úmysly a činnost osob, které mají záporný poměr k socialistickému zřízení;*

b) *zjišťovat podezřelé styky vízových cizinců, pomáhat při ochraně naší ekonomiky, státních hranic, všech prostředků dopravy, poskytovat odborné posudky technického, vědeckého, uměleckého a jiného charakteru;*

c) *provádět dílčí úkoly při používání operativních prostředků, získávat údaje pro potřeby ustanovky;*

d) *podle pokynů operativního pracovníka provádět preventivně výchovná opatření s cílem, aby bylo včas zabráněno a předcházeno nepřátelským projevům, hospodářským škodám a rozšiřování záporného vlivu nepřátelských živlů.*

Navazování „*předběžného styku*“ operativního pracovníka s kandidátem probíhalo obdobně jako u kandidáta agenta, pouze s tím rozdílem, že „*délka seznamování*“ u kandidáta pro získání za informátora nesměla přesáhnout tři měsíce. Návrh na „*osobní styk*“ s kandidátem navíc schvaloval pouze náčelník oddělení a návrh na získání ke spolupráci náčelník odboru. Splňoval-li informátor „*podmínky k rozpracování konkrétního případu*“, mohl být převeden do „*stavu agentů*“.

Tajný spolupracovník kategorie **rezident** (R, TS-R) byl politicky vyspělým, naprosto spolehlivým a životně zkušeným spolupracovníkem Státní bezpečnosti, jehož směrnice označila za nejbližšího pomocníka operativního pracovníka s předpoklady a možnostmi plnit pod vedením řídicího orgánu „*zejména tyto konkrétní úkoly*“:

a) *obsluhovat a řídit práci těch tajných spolupracovníků, které převzal od operativního pracovníka,*

b) *přijímat od těchto tajných spolupracovníků písemné nebo ústní zprávy a předávat je operativnímu pracovníkovi,*

c) *vychovávat svěřené tajné spolupracovníky“.*

Rezidentury, agenturní minisítě řízené nikoliv kádrovými příslušníky ale rezidenty, buďovaly příslušné operativní útvary Státní bezpečnosti „zejména v pevných objektech a tam, kde byly ‚ztláčené‘ podmínky pro pravidelnou a přímou obsluhu tajných spolupracovníků“, případně hrozilo-li „nebezpečí“, že by došlo „k jejich vyzrazení“ anebo to vyžadovaly „jiné speciální podmínky práce“.

Rezidenty se mohly stát pouze vybrané osoby, například bývalí pracovníci ministerstva vnitra, pracující v civilním zaměstnání. „Rezidentem se může stát rovněž prověřený zkušený agent nebo informátor, který má předpoklady pro složitou práci rezidenta.“

Písemný návrh na získání rezidenta (či převedení z agenta nebo informátora) vypracoval operativní pracovník a prostřednictvím nadřízených jej předložil náčelníku správy ke schválení. Náčelník správy s přihlédnutím k operativní situaci a možnostem i schopnostem rezidenta také rozhodoval o tom, kolik tajných spolupracovníků bude rezident obsluhovat. „Při předávání tajných spolupracovníků rezidentovi musí řídicí orgán přihlížet zejména k charakteru jejich vzájemných vztahů a to pracovních i osobních. Zejména je třeba přihlížet k tomu, aby mezi nimi nebyly blízké příbuzenské vztahy nebo aby rezident nebyl přímým podřízeným jemu svěřeného tajného spolupracovníka“. Operativní pracovník předával rezidentu tajné spolupracovníky postupně a vždy osobně. Podrobně přitom vždy projednal s rezidentem „otázky styků, způsobu obsluhy, schůzkové činnosti a předávání zpráv“. Úroveň konspirace u rezidenta měla být srovnatelná s konspirací operativního pracovníka; jeho práce probíhala „pod přímou péčí a kontrolou“ řídicího orgánu.

Schůzky „s naprosto prověřenými a zpravodajsky zkušenými“ tajnými spolupracovníky příslušníci Státní bezpečnosti prováděli v **konspiračních a propůjčených bytech**. S ostatními spolupracovníky se řídicí orgánové scházeli „v jiných určených místnostech nebo místech“, vhodných „pro zachování konspirace“. Zakázáno bylo schůzkovat s tajnými spolupracovníky či je získávat nejen v objektech komunistické strany, ale i dalších politických subjektů Národní fronty, a dokonce i národních výborů.

Konspirační byt byl „samostatný objekt, samostatný byt nebo jiná samostatná místnost“, pod legendou pronajatý operativní součástí pro schůzky se spolupracovníky. Oficiálně byl veden jako soukromý byt, úřadovna nebo provozovna národního, družstevního nebo komunálního podniku apod. „Konspirační byt musí být oficiálně kryt tajným spolupracovníkem nebo operativním pracovníkem státní bezpečnosti, který k tomuto účelu používá krycího průkazu.“

Nejrozšířenějším typem schůzkových místností se staly **propůjčené byty** nebo jiné místnosti, jejichž majitelem (držitelem) byly politicky spolehlivé osoby, skýtající „záruky utajení zájmu“ tajné policie. Útvary Státní bezpečnosti si takové byty vybíraly a půjčovaly pro operativní účely „na určitou denní dobu nebo na určitý čas“ na základě dohody s majiteli bytu. Povinností příslušníka Státní bezpečnosti, který měl propůjčený byt na starosti, bylo jednou za tři měsíce prověřit „účinnost legendy“,

pod níž tajní spolupracovníci byt navštěvovali. Nesl rovněž odpovědnost za ochranu jejich pravé totožnosti i před **majitelem propůjčeného bytu**. „Operativní pracovník je povinen vést přesný časový záznam všech návštěv v konspiračním nebo propůjčeném bytě, nevyjímaje z toho ani jiné operativní pracovníky a náčelníky. Náčelníci musí dbát na to, aby do těchto bytů přicházel omezený počet tajných spolupracovníků a nebylo v nich prováděno více než dvě až tři schůzky denně.“

Směrnice zásadně rozlišovala mezi tajnými spolupracovníky a důvěrníky; práce s nimi prý byla „další formou spojení státní bezpečnosti s lidem...“ **Důvěrníkem** Státní bezpečnosti se mohl stát pouze „politicky vyspělý občan, plně oddaný socialistickému zřízení“, který měl „možnost, schopnost a snahu sdělovat operativním pracovníkům dílčí poznatky informačního charakteru“ ze zájmového prostředí Státní bezpečnosti. Operativní pracovníci navazovali „styk“ s takovými důvěrníky, kteří mohli „pomoci zejména:

a) *podávat osobní vysvětlení a názor na příčiny narušení výrobních a technologických procesů a jiných nepříznivých a negativních jevů v závodech, podnicích, JZD, úřadech apod.,*

b) *sdělovat nálady a tendence, které jsou rozšiřovány mezi pracujícími nepřátelskými osobami, cizinci atd.,*

c) *doplňovat údaje k prověřovaným osobám,*

d) *plnit jiné úkoly pro operativní součásti státní bezpečnosti“.*

Důvěrníci však nemohli nahrazovat tajné spolupracovníky; nesměli být dokonce ani úkolováni jako tajní spolupracovníci. Při styku s nimi musel příslušník Státní bezpečnosti dodržovat „jiný postup“ než vůči tajným spolupracovníkům. „Za důvěrníka nelze považovat příbuzenské nebo přátelské styky operativního pracovníka ani nahodilé známosti.“

I způsob jejich získávání byl odlišný. Po vytipování vhodné osoby, která měla „předpoklady pomáhat“ Státní bezpečnosti jako důvěrník, se operativní pracovník přesvědčil o její „důvěryhodnosti“ a vyžádal souhlas náčelníka oddělení. Teprve pak se s touto osobou „při vhodné příležitosti“ sešel a požádal ji, zda by s ním byla ochotna „udržovat čas od času kontakt a podávat některé dílčí informace, osobní vysvětlení apod.“ V kladném případě objasnil nadcházejícímu důvěrníkovi „o jaký druh pomoci jde“ a zároveň s ním dohodnul způsob vzájemného spojení.

„Styk s důvěrníkem uskutečňuje operativní pracovník nepravdělně, jen v případě potřeby. Důvěrníka nesmí přijímat v konspiračním nebo propůjčeném bytě. Nejvhodnějším prostředím pro styk s důvěrníkem je veřejná místnost nebo pracoviště důvěrníka. Vyžaduje-li to povaha věci, styk operativních pracovníků s důvěrníky se před veřejností utajuje. Aby tyto styky nebyly nápadné, musí být kryty vhodnými styky operativního pracovníka s jinými občany, v jejichž prostředí důvěrník pracuje nebo bydlí. Zejména však je nutno utajit obsah rozhovoru mezi operativním pracovníkem a důvěrníkem.“

I při patrně volnější formě spolupráce museli příslušníci Státní bezpečnosti při využívání získaných informací dbát na utajení osoby důvěrníka, který informace poskytl. Pokud operativní pracovník chtěl informace od důvěrníka „veřejně“ použít, musel si vždy vyžádat jeho souhlas. Důvěrník nepodával „písemná sdělení“, pouze

projevil-li sám ochotu, mohl jeho řídicí orgán přejímat „sdělení“ v písemné formě. Příslušníci Státní bezpečnosti „zpravidla“ neodhalovali před důvěrníkem „metody a formy“ operativní práce. „O důvěrnících je veden pouze seznam u náčelníka oddělení. Důvěrníka, který se osvědčil, má možnost a schopnost stát se tajným spolupracovníkem a není dekonspirován, může operativní pracovník získat za tajného spolupracovníka.“

Směrnice jinými slovy opakovala před lety získanou zkušenost: „Výsledky práce s tajnými spolupracovníky závisí nejen na jejich výběru, ale i na tom, jak jsou řízeni a vychováni.“ Za „řízení a výchovu“ tajných spolupracovníků byl zodpovědný konkrétní operativní pracovník, který si za pomoci nadřízených měl osvojit „umění vhodně a plně využívat možností a schopností“ svých tajných spolupracovníků.

Řídicí orgán byl veden k cílevědomé přípravě konkrétních úkolů pro spolupracovníky, jež jim stanovil tak, „aby odpovídaly operativní situaci“, jejich možnostem a schopnostem. Na jednu stranu vedení ministerstva vnitra žádalo: „Tajné spolupracovníky je nutno učit jednat samostatně a iniciativně.“ Na stranu druhou to nesmělo překročit určitou hranici: „Operativnímu pracovníku se zakazuje dávat tajným spolupracovníkům úkoly, které by mohly vést k provokaci. Musí přísně dbát na to, aby se tajný spolupracovník nedopouštěl jakéhokoli provokačního chování a nestal se sám iniciátorem trestné činnosti nebo porušování zásad socialistického soužití.“ Periodicita schůzek se odvozovala od „povahy úkolů“ zadaných řídicím orgánem tajnému spolupracovníkovi. Přesto oproti předchozí směrnici byla minimální četnost schůzek snížena: „Nejvhodnější jsou pravidelné schůzky s konkrétním zaměřením - nejméně jednou měsíčně.“

Tzv. výchovná práce byla i nadále jednou z hlavních forem působení na tajné spolupracovníky. Řídicím orgánem byla prováděna „systematicky, individuálně“, a měla být „konkrétní“. „Musí vycházet z osobních vlastností tajného spolupracovníka, jeho minulosti a společenského postavení; dále ze zkušeností, které operativní pracovník získal během styků s ním.“ Směrnice vyžadovala „správnou výchovu“ tajných spolupracovníků za předpokladu „vysokého morálního profilu“ příslušníků Státní bezpečnosti, včetně politické a odborné úrovně jejich práce.

V dalším je pozoruhodné pořadí jednotlivých oblastí tzv. výchovného působení na spolupracovníky. Není náhoda, že první bod obsahuje politickou indoktrinaci, druhý požaduje dodržování „socialistické zákonnosti“, pak teprve následuje zdokonalování profesionálních návyků agenta a na posledním místě jsou morálně volní vlastnosti. Výchovnou práci příslušníci Státní bezpečnosti měli „provádět zejména

- a) v duchu oddanosti tajných spolupracovníků k socialistickému zřízení,
- b) ke zvyšování jejich politické bdělosti a zachovávání socialistické zákonnosti,
- c) k rozvíjení a zdokonalování jejich rozvědných i kontrarozvědných vlastností a prohlubování konspirace v práci,
- d) k rozvíjení takových vlastností, jako je pravdivost, čestnost, serióznost, důslednost, morální pevnost, ukázněnost“.

Konkrétními „osvědčenými metodami výchovy“ tajných spolupracovníků bylo „zejména:

a) *objasňování politických otázek. Na schůzkách se má operativní pracovník zajímat o politické názory tajných spolupracovníků a má jim jejich dotazy trpělivě a se znalostí věci vysvětlovat. Zvláštní pozornost věnuje těm, kteří rozpracovávají cizince nebo kteří byli získáni na základě kompromitující činnosti. Musí přitom dbát, aby vliv operativního pracovníka byl intenzivnější a trvalejší, než vliv nepřátelského prostředí,*

b) *vyžadování včasného a přesného plnění uložených úkolů. Tuto zásadu je třeba prosazovat důsledně, ale taktně. Operativní pracovník se musí při řízení tajných spolupracovníků vysříhat povrchnosti a formálnosti; osobním příkladem na něj působit výchovně,*

c) *seznámení spolehlivých tajných spolupracovníků s některými metodami a způsoby práce imperialistických rozvědek, jejich agentury a třídních nepřátel. Toto seznámení po souhlasu náčelníka oddělení provádí operativní pracovník v rozsahu nezbytně nutném. Pak se mohou lépe orientovat v jednotlivých jevech při styku s rozpracovávanými osobami a lépe plnit své úkoly,*

d) *rozborů chování tajných spolupracovníků. Operativní pracovník poukazuje na jejich chyby a nedostatky a poskytuje jim pomoc při jejich odstranění. Volí přitom vhodnou formu, aby je neodradil od spolupráce. Projevuje také zájem o jejich osobní život. Pečuje o vytváření příhodných podmínek pro další spolupráci.“*

V neposlední řadě směrnice zakazovala příslušníkům Státní bezpečnosti „vytváření takových vztahů“ s tajnými spolupracovníky, které by je jakkoliv zavazovaly nebo kompromitovaly. „Vhodným způsobem je nutno jim též vysvětlit, že není možné plnit požadavky na provedení různých intervencí pro ně nebo jejich příbuzné a známé“. Řídící orgán musel dbát také na to, „aby tajný spolupracovník nezneužíval spolupráci k provádění trestné činnosti, k zastrašování občanů apod.“.

Státní bezpečnost nezapomínala ani na kontrolu činnosti tajných spolupracovníků. Považovala to dokonce za „nedílnou součást“ jejich řízení a výchovy. „Operativní pracovník je povinen neustále tajné spolupracovníky prověřovat a kontrolovat z hlediska jejich chování, plnění úkolů a pravdivosti podávaných zpráv. Zvláště věnuje pozornost těm, kteří byli získáni ke spolupráci na kompromitující činnost.“ Za tímto účelem mohl operativní pracovník využívat veškerých operativních možností a prostředků (v případě nutnosti i prostředků technických), zejména dalších tajných spolupracovníků i důvěrníků. „Operativní pracovník však dbá, aby nedošlo ke vzájemnému vyzrazení tajných spolupracovníků a důvěrníků.“

Příslušníci Státní bezpečnosti byli v rámci pozvolného přechodu od otevřeného represivního působení vůči československé veřejnosti směřování spíše ke skrytému působení, tzv. preventivnímu. „Operativní pracovníci musí stále více využívat tajných spolupracovníků k předcházení nebo k včasnému zamezení rozšiřování trestné činnosti. Preventivní opatření se provádějí pomocí tajných spolupracovníků hlavně s cílem

a) aby nepřátelské živly nemohly do protistátní činnosti zapojovat politicky nevyspělé a třídně neuvědomělé dělníky, ostatní pracující a hlavně mládež, nebo aby takovéto osoby byly včas vyvedeny z vlivu nepřítele;

b) aby existující ilegální skupiny se v průběhu rozpracování nerozšiřovaly a aby podle situace tajní spolupracovníci prováděli uvnitř těchto skupin rozkladnou práci;

c) aby se rozpracovávaným skupinám nebo osobám již ve stadiu přípravy zabránilo dovršení vážné trestné činnosti“.

Poprvé se do rozkazu ministra vnitra - řídicího aktu nejvyšší úrovně - dostal požadavek koordinovaného a cílevědomého využívání agenturní sítě. Čtrnáct let po převzetí moci komunistickou stranou v Československu vstupovala Státní bezpečnost do kvalitativně nové etapy. „Velmi důležitým požadavkem pro cílevědomé řízení operativní práce je koordinované a všestranné využívání sítě tajných spolupracovníků a její zaměřování do hlavního těžiště nepřátelské činnosti. Resortismus jednotlivých součástí a lokálpatriotismus jednotlivých krajů a okresů je škodlivým zjevem a překážkou, která často znemožňuje rychlé, účinné a důsledné odhalování nepřátelské činnosti. Kvalitní tajní spolupracovníci musí být zaměřováni a využíváni podle operativní potřeby. Tajný spolupracovník správy ústředního aparátu může být v případě potřeby využit ke splnění úkolů na KS-MV a naopak. Zvláště je nezbytné koordinovat využívání tajných spolupracovníků v rámci součástí.“

V několika málo odstavcích směrnice je také možno nalézt informace o využívání a přímém řízení Státní bezpečnosti vedením Komunistické strany Československa, včetně permanentní kontroly správného „politického a třídního zaměření“ práce tajné politické policie. „Náčelníci všech stupňů pravidelně kontrolují, jak jsou plněny usnesení strany v práci bezpečnosti; jak jsou prováděny na operativních úsecích rozbory operativní situace a zda jsou činěny politicky správné závěry pro operativní práci; zda je operativní rozpracování politicky a třídně správně zaměřeno; jak operativní práce - zejména metody a formy řídicí a výchovné práce tajných spolupracovníků - odpovídá politické linii strany a směrnícím vedení MV; jaké výslednosti v práci dosahují a to jak operativní pracovníci, tak i tajní spolupracovníci jim svěřeni.“

Konspirace se měla stát samozřejmým návykem a „základní vlastností každého operativního pracovníka,“ tvrdila směrnice. „Bez dokonalého osvojení řady metod utajení práce nemůže operativní pracovník úspěšně plnit úkoly se svěřenými tajnými spolupracovníky a důvěrníky.“ Výjimky v konspiraci se připouštěly pouze v odůvodněných případech. „Za ztížených podmínek - např. ve styku s tajnými spolupracovníky na vesnici - smí se schůzky konat na jiném místě než v konspiračních nebo propůjčených bytech, dá-li k tomu souhlas náčelník oddělení.“ Své tajné spolupracovníky směl znát pouze operativní pracovník, který s nimi pracoval. „Není přípustné seznamovat ostatní příslušníky Stb s údaji, které se týkají tajných spolupracovníků nebo jejich zpráv. O těchto otázkách smí operativní pracovník hovořit jen s nadřízeným náčelníkem. Zakazuje se hovořit o rozpracování konkrétních osob na schůzkách a shromážděních pracovníků Stb... Náčelníci a operativní pracovníci musí přísně dbát a kontrolovat, aby administrativní síly nebyly seznamovány se jmény tajných spolupracovníků a se jmény rozpracovávaných osob.“

V závěru pasáže o konspiraci ministr vnitra uložil náčelníkům operativních součástí povinnost „*rozebrat každý případ dekonspirace, vyvodit z toho disciplinární závěry a zevšeobecnit zkušenosti takového případu, aby se předešlo jeho opakování*“.

Podmínkou plánovitého a komplexního využívání agenturní sítě byla „*stabilizace sítě*“ tajných spolupracovníků „*s cílem omezení škodlivé fluktuace*“. Zvláštní atmosféra strachu a konspirace dokonce i uvnitř Státní bezpečnosti způsobovalo neustálé provádění „*soustavných prověřkových a jiných opatření*“, které měly zabránit „*pronikání imperialistických rozvědek do řad tajných spolupracovníků*“.

Z důvodu zkvalitnění agenturního aparátu musely kontrarozvědné operativní součásti permanentně přehodnocovat agenturní síť a průběžně se zbavovat „*takových tajných spolupracovníků, kteří nemohou, nejsou schopni nebo i nechtějí plnit úkoly pro státní bezpečnost*“. Především bylo nutno z řad tajných spolupracovníků „*vykloučovat ty:*

a) *kteří jednají nečestně a klamou řídicí orgány; využívají svého styku se Stb k provádění trestné činnosti,*

b) *kteří se zkompromitovali provokačním chováním,*

c) *kteří jsou neschopni,*

d) *kteří odmítají rozhodně dále spolupracovat,*

e) *kteří jsou dekonspirováni*“.

Pravidla ukončení spolupráce s tajnými spolupracovníky se v podstatě nelišila od předchozí metodiky. „*Styk s důvěrníky ukončují operativní pracovníci tehdy, když důvěrník jedná nečestně, nebo ztratil možnost plnit úkoly důvěrníka*.“ Precizováno bylo tzv. dočasné přerušení spolupráce: „*Někdy dochází k dočasnému přerušení spolupráce s tajnými spolupracovníky na delší dobu (např. pro nemoc, služební cesty, rodinné důvody aj.). Jde-li o dobu delší 2 měsíce, je řídicí orgán povinen podat náčelníku odboru písemné odůvodnění přerušení spolupráce, které se po schválení založí do svazku tajného spolupracovníka. Jde-li o dlouhodobou nemoc, pro kterou tajný spolupracovník nemůže plnit trvale úkoly, spolupráce se s ním ukončuje*“.

Deset dlouhých let potřebovala Státní bezpečnost k vydání nových směrnic pro agenturně operativní práci. Během této doby hledala Státní bezpečnost svou tvář, postupně a obtížně zvyšovala profesionální úroveň svých kontrarozvědných útvarů, ale přesto zůstávala nikoliv pominutelnou částí svého zaměření vězet hluboko v minulosti. V průběhu Pražského jara jakoby v Československu nastal soumrak politické policie sovětského typu. Agenturní síť se v podstatě se zrušením politického zpravodajství proti domácí opozici rozpadla. Po srpnu 1968 a později v průběhu roku 1969 s podporou nového vedení KSČ a za silného sovětského tlaku začala Státní bezpečnost vstávat z popela. Počátkem sedmdesátých let se resort federálního ministerstva vnitra zdál být stabilizován. Vedení Státní bezpečnosti mohlo přistoupit k přípravě a vydání nových směrnic k operativní práci, které reagovaly na změnu operativní situace, na rozsáhlou dekonspiraci a dokonce defekci některých příslušníků kontrarozvědky i rozvědky na Západ.

Normalizační období

V únoru 1972 vydal federální ministra vnitra Radko Kaska svůj rozkaz č. 8, jehož přílohou byl služební předpis A-oper-I-3 **Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky**.¹⁷ Úvod opět obsahuje jakousi ideologickou reflexi: „*Události uplynulých krizových let v ČSSR se projevily vážným oslabením funkce socialistického státu a aktivizací pravicově oportunistických i jiných protisocialistických sil a v této souvislosti i zvýšením intenzity zájmu nepřátelských rozvědek o ČSSR. Příchodem spojeneckých armád ztratily kontrarevoluční síly v ČSSR možnost otevřeného vystoupení a dokončení svých záměrů.*

Po srpnu 1968 uprchla z ČSSR řada protisocialisticky orientovaných osob, která rozšířila silnou bázi nepřátelských rozvědek z řad poúnorové emigrace a přesídlenců v kapitalistických státech. I v ČSSR zůstaly další protisocialistické a oportunistické síly, které spolu se stejně zaměřenými známými a příbuznými uprchlíky jsou podle poznatků získaných operativní cestou předmětem zájmu západních rozvědných centrál.

Tyto skutečnosti zvýrazňují hlavní úkol čs. kontrarozvědky - bojovat proti špionáži a diverzní činnosti nepřátelských rozvědek, odhalovat jejich agenty a pomocníky na území ČSSR, zabráňovat úniku utajovaných skutečností. Dále odhalovat a znemožňovat antisocialistickou a antikomunistickou podvratnou činnost vnitřních nepřátel. Základním prostředkem boje s nepřátelskou činností je agenturní síť čs. kontrarozvědky.“

Rozkaz především nařizoval - zajistit do tří měsíců proškolení těchto směrnic se všemi operativními pracovníky čs. kontrarozvědky a jejich co nejrychlejší uvedení do praxe. Druhým závažným bodem byl příkaz: „*přehodnotit do 1. října 1972 dosavadní kategorii tajných spolupracovníků - informátorů a rozhodnout o jejich přeřazení do kategorie agentů, popřípadě o jejich dalším využití jako důvěrníků kontrarozvědky; k návrhům na převedení informátorů na agenty vypracovat memorandum, které schválí příslušný náčelník se schvalovací pravomocí; současně vypracovat memorandum na všechny ostatní tajné spolupracovníky, kteří zůstávají v agenturní síti“*. Kontrolou nad dodržováním těchto směrnic byl pověřen náměstek ministra vnitra ČSSR plk. Ing. Ján Hanuliak.

Směrnice přehodnotila některé vžité představy o osobách zařazených v agenturní síti kontrarozvědky. „*Československá kontrarozvědka se ve své činnosti opírá o pomoc osob, zpravidla čs. občanů, kteří jsou ochotni a mohou pomáhat kontrarozvědce při maření podvratné činnosti vnějšího a vnitřního nepřítele.“*

Řečeno terminologií konce čtyřicátých a padesátých let, osoby vázané se souhrnně nazývaly spolupracovníky kontrarozvědky a dělily se na dvě základní skupiny: a) tajné spolupracovníky, b) důvěrníky.

Tajný spolupracovník je nově definován jako ten, „*kdo byl vědomě získán ke spolupráci před veřejností utajeným a v této směrnici stanoveným způsobem, udržuje s pracovníky kontrarozvědky konspirativní styk, plní stanovené úkoly, podává nebo předává poznatky a informace nebo poskytuje kontrarozvědce pomoc nebo služby, které je nezbytné utajovat“*. Využívání tajných spolupracovníků bylo explicitně uvedeno jako hlavní forma činnosti kontrarozvědky „*proti zahraničním rozvědným a*

¹⁷ RMV ČSSR č. 8 „Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky“ (A-oper-I-3) z 16. 2. 1972. Srov. GULA, Marian: *Vývoj typů*, s. 12 – 14.

jiným nepřátelským centrům, jejich domácím pomahačům a proti vnitřním nepřátelům“. Operativní pracovníci měli využívat tajných spolupracovníků „k vyhledávání, rozpracování a dokumentování protistátní trestné činnosti a rovněž k předcházení takové činnosti pomocí operativních opatření.“

Kontrarozvědka rozlišovala následující kategorie tajných spolupracovníků: a) agent, b) rezident, c) držitel propůjčeného bytu.

Agent byl tajným spolupracovníkem, plnícím úkoly „při vyhledávání, rozpracování a dokumentování protistátní trestné činnosti a... směřující k předcházení a zabránění této trestné činnosti“. Konkrétně to znamenalo, že „zejména:

a) vyhledává, aktivně rozpracovává a odhaluje kádrové rozvědčíky, signály o činnosti nepřátelských rozvědek a jejich agentury z řad čs. občanů i cizích státních příslušníků; zjišťuje záměry, metody, formy práce apod.;

b) proniká do nepřátelských rozvědných centrál a jiných nepřátelských organizací a center v zahraničí a do organizací čs. emigrace;

c) zjišťuje a odhaluje pokusy o proniknutí agentury nepřátelských rozvědek do důležitých hospodářských, vojenských a jiných objektů a zařízení na území ČSSR a zabraňuje úniku utajovaných skutečností z těchto objektů;

d) získává poznatky o skrytých nepřátelských projevech a tendencích, odhaluje iniciátory těchto projevů, zjišťuje jejich úmysly, činnost a odhaluje kanály pronikání rozkladné ideologické činnosti vnějších a vnitřních nepřátel v důležitých objektech a zařízeních, v místech soustředění nepřátelských protisocialistických a protispolečenských živlů a na jiných důležitých úsecích, které jsou předmětem rozpracování nebo zpravodajské ochrany kontrarozvědky;¹⁸

e) zjišťuje a rozpracovává nepřátelské osoby, které organizují a provádějí podvratnou, záškodnickou a sabotážní činnost proti našemu státu nebo ostatním socialistickým zemím;

f) pomáhá při ochraně čs. ekonomiky, čs. ozbrojených sil, státních hranic, dopravních a spojovacích prostředků před záškodnickou a sabotážní činností vnějších a vnitřních nepřátel,

g) plní konkrétní úkoly při pátrání po osobách;

h) plní úkoly preventivně výchovného charakteru s cílem předcházet a zabraňovat působení nepřátelské ideologické rozkladné činnosti, hospodářským škodám a mimořádným událostem v čs. ozbrojených silách oslabujícím bojovou připravenost vojsk,

i) plní konkrétní úkoly při provádění rozkladné práce v nepřátelském prostředí“.

---

¹⁸ K obsahu pojmu „kontrarozvědné rozpracování“ srov. ŽÁČEK, Pavel, *Přísně tajné*, s. 16 – 18.

Rezidentem mohl být pouze „zvlášť vybraný, naprosto spolehlivý, životně zkušený a z hlediska kontrarozvědného odborně připravený tajný spolupracovník“, schopný organizovat a udržovat konspirační styk s agenty, jimž podle zaměření stanoveného řídicím orgánem ukládal úkoly. Rezident podle této definice nejen přejímal jejich písemné nebo ústní zprávy, ale dokonce je po vyhodnocení odevzdával operativnímu pracovníkovi a osobně se spolupodílel na výchově „svěřených“ agentů. *„Rezidentem může být i bývalý spolehlivý pracovník MV, který pracuje v občanském zaměstnání. Rezidentem může být rovněž prověřený zkušený agent, který má předpoklady pro tuto odpovědnou práci a nebyl získán na základě kompromitujícího materiálu.“*

Rezidentury příslušníci kontrarozvědných součástí Státní bezpečnosti budovali *„zejména v konkrétních objektech a tam, kde podmínky pro přímé řízení agentů operativním pracovníkem jsou ztíženy“*, případně existovalo nebezpečí, že dojde k jejich vyzrazení anebo to vyžadovaly jiné „speciální“ podmínky práce. *„Operativní pracovník s přihlédnutím k operativní situaci a možností i schopnostem rezidenta vybírá a připravuje agenty, které bude tento řídit. Je povinen zjistit a zhodnotit vzájemné osobní vztahy mezi agentem a rezidentem a pozorovat jejich osobní a povahové vlastnosti. Zvláště je povinen přihlídnout k tomu, aby rezident nebyl přímým podřízeným jemu svěřeného agenta a aby rezident svými schopnostmi, vzděláním, inteligencí a politickou úrovní vždy převyšoval agenta.“*

Definice **propůjčených a konspiračních bytů (místností)** se v podstatě nezměnila: i nadále byly využívány *„výhradně ke schůzkám s naprosto spolehlivými a zpravodajsky zkušenými tajnými spolupracovníky. Schůzky s ostatními tajnými spolupracovníky se uskutečňují v jiných místnostech nebo místech vhodných pro zachování konspirace“*. Zakázáno samozřejmě zůstalo uskutečňování schůzek s tajnými spolupracovníky v objektech komunistické strany, ostatních politických stran a úřadovnách zastupitelských sborů všech stupňů. *„Propůjčený nebo konspirační byt musí být vybírán zejména s ohledem na možnosti uskutečňování schůzek za jejich naprostého utajení... Operativní pracovník je povinen včas provádět potřebná opatření, aby nedošlo k vyzrazení skutečného účelu bytu před nepovolanými osobami i orgány národních výborů.“*

Směrnice tvrdila, že **propůjčený byt** byl *„z hlediska možnosti získání, udržování, finančních nákladů a utajení před veřejností nejvyužívanějším typem schůzkových míst“*. **A držitel propůjčeného bytu** byl zvláště získaným tajným spolupracovníkem *„s cílem propůjčení bytu či místnosti k uskutečňování konspiračních schůzek“* příslušníků Státní bezpečnosti s tajnými spolupracovníky. Příslušný operativní útvar kontrarozvědky uzavíral s držitelem propůjčeného bytu zvláštní dohodu, v níž byly stanoveny podmínky využívání těchto prostor, včetně povinností vyplývajících pro obě strany, zejména bezpodmínečné utajení využívání bytu Státní bezpečností. Zároveň však směrnice požadovala zajistit, aby držitel propůjčeného bytu nemohl zjistit totožnost tajných spolupracovníků, přicházejících do bytu.

Konspirační byt byl oproti propůjčenému bytu samostatný objekt, samostatný byt nebo jiná místnost získaná a obhospodařovaná přímo operativním útvarem kontrarozvědky. *„Konspirační byt je oficiálně získáván operativním pracovníkem jako*

*budoucím majitelem bytu, který přitom používá krycího občanského průkazu. Jen výjimečně může být konspirační byt legalizován i tajným spolupracovníkem.*¹⁹

Druhá kategorie spolupracovníka, **důvěrník**, pomáhal Státní bezpečnosti plnit „především pomocné, orientační a prověřkové úkoly v souvislosti s vyhledáváním nebo objasňováním protistátní činnosti a organizováním příslušných agenturně operativních a technických opatření“. Důvěrníci byli vybíráni „v souladu s potřebami a úkoly vyplývajícími z operativní situace v chráněném či rozpracovávaném objektu, problematice apod., z řad spolehlivých čs. občanů, členů KSČ i bezpartijních“, kteří „dobrovolně na podkladě vztahu vzájemné důvěry“ byli „ochotni podle svých možností a schopností sdělovat kontrarozvědce dílčí poznatky informačního charakteru nebo poskytovat jim nutnou pomoc a služby“.

Příslušníci kontrarozvědných útvarů navazovali styk s takovými důvěrníky, jenž mohli pomoci Státní bezpečnosti „zejména:

a) sdělovat poznatky o jevech a skutečnostech signalizujících nepřátelskou a trestnou činnost nebo její přípravu prováděnou vnějším i vnitřním nepřitelem;

b) sdělovat poznatky charakterizující operativní situaci v chráněném nebo rozpracovaném objektu, problematice apod.;

c) poskytovat informace související s procesem vyhledávání zdrojů, pramenů, kanálů pronikání a rozšiřování nepřátelské ideologie, negativních tendencí a nálad mezi jednotlivci a skupinami čs. občanů nebo i cizinců;

d) upozorňovat na podezřelý zájem cizinců i čs. občanů o chráněné důležité objekty, ústavy a zařízení, o činnosti v nich a o osoby tam pracující;

e) upozorňovat na možnost narušení výrobních a technologických procesů a na možnost vzniku mimořádných událostí i jiných negativních jevů v závodech, podnicích, úřadech, čs. ozbrojených silách a sdělovat názory na příčiny mimořádných událostí a jevů, ke kterým v tomto prostředí došlo;

f) doplňovat údaje k prověřeným osobám;

g) plnit jiné úkoly pro operativní součást kontrarozvědky na základě potřeb stávající operativní situace v chráněném či rozpracovaném objektu, problematice apod.“

Při výběru důvěrníka provedl operativní pracovník jeho „základní prověrku“, a když se přesvědčil o jeho „spolehlivosti, důvěryhodnosti apod.“, po souhlasu náčelníka oddělení s ním navázal styk. Ten „uskutečňoval“ s důvěrníkem „nepravidelně, podle potřeby a vývoje operativní situace v problematice a na úseku“, kde bylo předpokládáno jeho využití. Vzhledem k tomu, že nebylo povoleno schůzkovat s důvěrníky v propůjčených nebo konspiračních bytech, volil operativní pracovník místo styku „s ohledem na jeho společenské postavení, služební nebo pracovní zařazení, veřejnou činnost apod.“ zpravidla ve „vhodné veřejné místnosti nebo i pracovišti důvěrníka“. Vyjádřil-li důvěrník sám ochotu, bylo možné od něho

¹⁹ Ke kritice vedení majitelů KB jako tajných spolupracovníků srov. BENDA, Patrik, *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989*. Praha 2003, s. XXXIII.

přejímat sdělení písemně. „V ostatních případech o závažných sděleních důvěrníků pořizuje operativní pracovník záznamy.“

Styk příslušníka Státní bezpečnosti s důvěrníkem se na jeho „výslovné přání“ utajoval. „Rovněž se utajuje styk s důvěrníky, o nichž se uvažuje jako o možných kandidátech na tajné spolupracovníky v pozdější době. Takové styky musí být kryty vhodnými styky operativního pracovníka s jinými občany, v jejichž prostředí důvěrník pracuje nebo bydlí.“ Podobně již předchozí směrnice řešily využívání informací, kdy operativní pracovník musel „dbát na utajení osoby důvěrníka, který informaci kontrarozvědce poskytl“. Podmínkou, aby mohl informaci „veřejně“ použít, opětně bylo informovat o tom důvěrníka.

„Důvěrník nemůže nahrazovat tajné spolupracovníky. Může být využíván jen v rozsahu... této směrnice a k prohlubování státobezpečnostních poznatků, které sám oznámil. Nesmí plnit úkoly týkající se státobezpečnostních případů a jiných důležitých kontrarozvědných úkolů, při kterých je nutno plně odhalit operativní zájem, metody a formy práce kontrarozvědky. Má-li předpoklady pro plnění takových úkolů a byly-li v předchozím styku operativního pracovníka s důvěrníkem dodržovány zásady konspirace, může být získán jako tajný spolupracovník“. Jejich seznam vedl dle směrnice náčelník každého oddělení využívajícího služeb důvěrníků v rámci agenturně - důvěrnické sítě; v operativní evidenci byli evidováni „ve formě blokace k objektovému svazku“.²⁰

Při výběru tajných spolupracovníků přihlíželi příslušníci Státní bezpečnosti zejména k základním intelektuálním, psychologickým, a fyzickým předpokladům spolupracovníka, existenci objektivních a subjektivních podmínek spolupráce apod. (obecné hlediska). „Speciálními hledisky jsou např. požadavky, aby vybíraný kandidát měl předpoklady k pronikání do nepřátelských rozvědných centrálních, k rozpracování konkrétního případu, k pomoci při plnění vyhledávacích úkolů ve specifickém prostředí apod. Za tajné spolupracovníky se nevybírají funkcionáři KSČ a vyšší státní funkcionáři.“

Státní bezpečnost měla zcela jasno v motivech získávání tajných spolupracovníků, jež bylo prováděno:

„a) na základě ideových pohnutek kandidáta,

b) na základě hmotných výhod,

c) na základě kompromitujících okolností, které kontrarozvědka zjistila o kandidátu“.

K tomu směrnice dodávala: „Žádný z těchto způsobů získávání tajných spolupracovníků nelze považovat za přednostní sám o sobě; volba jednoho či druhého způsobu je vždy dána obsahem získaných podkladů s cílem využití tajného spolupracovníka. Vždy však platí zásada, že kandidát se rozhoduje na základě vlastního uvážení a rozhodnutí. Dobrovolnost ze strany kandidáta je základním rysem při získávání tajných spolupracovníků kontrarozvědky. Pouze za určitých specifických podmínek práce kontrarozvědky, zejména tam, kde by byly ohroženy zvláště důležité obranné, politické nebo ekonomické zájmy státu, je možno s ohledem na povahu případu spolupráci vyžadovat. Takovým případem je např. bezprostřední nebezpečí

---

²⁰ K tomu srov. *Tamtéž*, s. XXX.

teroru, sabotáže, záškodnictví apod. Ideové pohnutky a motiv hmotných výhod se při rozhodování kandidáta i v průběhu tajné spolupráce často prolínají“.

Ideové pohnutky byly definovány neméně zajímavým způsobem: „Ideovým motivem je osobní přesvědčení kandidáta o nutnosti boje proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli vyplývající z marxisticko-leninského světového názoru, socialistického vlastenectví, odporu k imperialismu a imperialistickým válkám, nenávisti k imperialistickým rozvědkám nebo některým jejich pracovníkům, odporu k vnitřnímu nepříteli, zejména po zkušenostech z r. 1968 apod. Ideová motivace může být rovněž založena na osobním zájmu kandidáta o bezpečnostní problematiku a činnost kontrarozvědky.“ Motiv hmotných výhod naproti tomu vycházel „z osobního přesvědčení“ kandidáta spolupracovat se Státní bezpečností. „Dobrovolné rozhodnutí se však opírá především o určité výhody poskytované tajnému spolupracovníku v průběhu spolupráce s kontrarozvědkou. Mezi hmotné výhody může i výjimečně patřit pravidelný plat, hmotné zajištění rodiny tajného spolupracovníka, ukládání předem stanovených částek na jeho vkladní knížku, cílové prémie a jiné formy hmotných odměn, které mohou být mezi tajným spolupracovníkem a kontrarozvědkou předem stanoveny na počátku nebo v průběhu spolupráce nebo jsou stanoveny ve smlouvě o spolupráci.“

Rozkaz ministra vnitra „ve zdůvodněných případech“ umožňoval příslušníkům Státní bezpečnosti získávat tajné spolupracovníky kategorie agent (nikoliv však rezidenty a držitele propůjčených bytů) „na základě kompromitujících okolností, které o nich kontrarozvědka zjistila“. Ve směrnici konkrétně stálo: „Kompromitující poznatky se týkají kandidátovy činnosti, která ho kompromituje před čs. zákony nebo před veřejností. U činnosti, jež se dotýká dodržování zákonů a jiných právních norem, jde o činy nižší společenské nebezpečnosti, která zároveň není vyšší než nebezpečnost předpokládané trestné činnosti, k jejímuž odhalení má být tajný spolupracovník využit. U kompromitující činnosti, která není trestná, je nutno brát v úvahu míru kompromitace z hlediska kandidáta a prostředí, které by ji posuzovalo. U cizinců může jít o kompromitaci před zákony mateřské země, institucemi nebo organizacemi, jejichž úkoly v ČSSR plní nebo o kompromitaci občanskou či před veřejností ve vlastní zemi.“ Poněkud alibisticky směrnice pokračovala: „Kandidát získávaný na základě kompromitujícího materiálu se rozhoduje na základě vlastního uvážení, zda spolupráce s kontrarozvědkou je pro něho výhodnější než důsledky, jež by pro jeho osobu mělo použití kompromitujících okolností.“ V případě, že ani tehdy vydíraná osoba nechtěla podepsat závazek o spolupráci, dovolávala se směrnice respektování platných zákonů: „Nedojde-li k získání kandidáta na základě kompromitujícího materiálu, rozhodne náčelník s příslušnou pravomocí - při respektování čs. zákonů - zda a jak bude použit kompromitující materiál.“

Ani směrnice z roku 1972 nepodceňovala tzv. výchovu tajných spolupracovníků, jako činnost promyšlenou, systematickou a konkrétní. „Operativní pracovník vede tajné spolupracovníky tak, aby správně chápali mezinárodní i vnitropolitické otázky, zejména otázky bezpečnosti a ochrany ČSSR i ostatních socialistických zemí. V tomto směru výchovnou práci zaměřuje tak, aby vedla ke zvyšování a upevňování oddanosti tajných spolupracovníků k socialistickému společenskému a státnímu zřízení, k prohlubování jejich politického uvědomění a internacionálního postoje.“

Operativní pracovník Státní bezpečnosti při výchově tajných spolupracovníků používal „zejména těchto metod:

a) *objasňuje politické názory podle stupně politické vyspělosti tajného spolupracovníka při osobním styku na schůzkách. Názory i dotazy vysvětluje se znalostí věci. Zvláštní pozornost věnuje těm, kteří rozpracovávají cizince a nebo osoby z řad protisocialistických, oportunistických a jiných nepřátelských živlů. Zvýšenou pozornost věnuje spolupracovníkům získaným na základě kompromitující činnosti. Dbá, aby jeho vliv na tajného spolupracovníka byl silnější a trvalejší, než vliv osob z nepřátelského prostředí,*

b) *vyžaduje včasné a přesné plnění uložených úkolů. Tuto zásadu prosazuje důsledně, ale taktně. Operativní pracovník se musí při řízení tajných spolupracovníků vystříhat povrchností a formálností, ale působit na ně výchovně zejména osobním příkladem,*

c) *provádí rozbor chování tajných spolupracovníků, poukazuje na jejich chyby a nedostatky a poskytuje jim pomoc při jejich odstraňování. Volí přitom vhodnou formu, aby je neodvrátil od spolupráce. Projevuje také zájem o jejich osobní život. Pečuje o vytváření příhodných podmínek pro rozvíjení další spolupráce.“*

Tajný spolupracovník mohl být v rámci odborné přípravy zdokonalován „*ve znalosti a uplatňování konspirace při plnění úkolů. Podle potřeby je veden k navazování a rozšiřování potřebných styků v rozpracovávaném objektu či případě. Je připravován na způsob jednání s lidmi z nepřátelského prostředí, s nimiž se dostane do styku při plnění úkolů.*“

Po deseti letech od poslední směrnice se opět snížila frekvence styku operativního pracovníka s tajným spolupracovníkem. „*Je... žádoucí, aby i v obdobích nevytíženosti tajných spolupracovníků byly udržovány pravidelné schůzky v termínech, které stanoví náčelník oddělení, nejméně však jednou za tři měsíce.*“

V případech „*dočasného přerušení spolupráce*“ s tajným spolupracovníkem (pro onemocnění, pracovní zaneprázdněnost nebo jinou závažnou okolnost), kdy přerušení bylo možno odhadnout na dobu delší 6 měsíců, předložil řídicí operativní pracovník zprávu o přerušení spolupráce tomu náčelníku, v jehož pravomoci byl získáván. Ukončení spolupráce s tajnými spolupracovníky bylo realizováno u těch, „*kteří zradili, emigrovali, dopustili se trestné činnosti, zkompromitovali se provokačním jednáním, jednali nečestně, dále kteří byli dekonspirováni, odmítají spolupráci nebo ztratili možnosti k další spolupráci v důsledku změny postavení. Jiným důvodem může být zejména, že:*

a) *tajný spolupracovník splnil úkoly, pro které byl získán a nelze ho dále využít,*

b) *uplynula předem stanovená délka spolupráce,*

c) *tajný spolupracovník se neosvědčil nebo nesplnil předpoklady, pro které byl získán,*

d) *operativní útvar netrvá na další spolupráci,*

e) *byl-li tajný spolupracovník ustanoven do vyšší politické nebo státní funkce“.*

Počátkem roku 1978 vydal rozkazem č. 3 ministra vnitra ČSSR Jaromír Obzina poslední platnou **Směrnici pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky**.²¹ Zatím není úplně jasné, jaké důvody v tomto období vedly vedení federálního ministerstva vnitra vydat celou sérii směrnic vztahující se k operativní práci Státní bezpečnosti, včetně těch pro agenturně operativní práci. Zvláště když se od těch předchozích v zásadě neliší. Ministr Obzina nám mnoho vysvětlení k vydání svého rozkazu nedal: „*K zabezpečení řádného plnění úkolů pracovníků kontrarozvědky při práci se spolupracovníky kontrarozvědky při ochraně socialistického společenského a státního zřízení, socialistické ekonomiky, bezpečnosti a práv československých občanů a při ochraně bezpečnosti států světové socialistické soustavy...*“

V úvodu směrnice její autoři definovali vztah kontrarozvědky Státní bezpečnosti a občanů jinými slovy, ale v podstatě ve stejném duchu jako dříve: „*Kontrarozvědka se při plnění svého poslání opírá o pomoc československých občanů a cizinců, kteří jsou ochotni a mají předpoklady s kontrarozvědkou spolupracovat.*“ Směrnice převzala dělení spolupracovníků kontrarozvědky na tajné spolupracovníky a důvěrníky. Malý posun nastal ve využívání tajných spolupracovníků jakožto hlavního prostředku činnosti Státní bezpečnosti „*proti podvratné činnosti zahraničních nepřátelských rozvědných, ideologických a ekonomických center a seskupení, jejich domácím pomahačům a proti zbytkům vnitřních nepřátel*“.

Jednotlivé kategorie tajných spolupracovníků zůstaly stejné, pouze **rezident** se po zásluze dostal na první místo před agenta. Rezidentem se kromě bývalého spolehlivého příslušníka Sboru národní bezpečnosti nyní mohl stát i voják vojsk ministerstva vnitra, pracující v občanském zaměstnání.

Úkoly tajného spolupracovníka **agenta** se rozšířily i na zjišťování a odhalování pronikání západních „*monopolů, organizací a center*“ do důležitých komunistických organizací (c/), sám „*proniká do hospodářských seskupení a institucí kapitalistických států a monopolů za účelem odhalení jejich záměrů narušit nebo negativně ovlivnit ekonomiku Československé socialistické republiky a plnění cílů socialistické integrace zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci*“ (e/); pomáhá při ochraně „*ozbrojených sil Varšavské smlouvy*“ (f/), plní konkrétní úkoly také „*při zpravodajské prověrce osob*“ (g/) a „*podle stanoveného postupu toto [nepřátelské] prostředí pozitivně ovlivňují*“ (ch/ resp. i/).

Úkolování **důvěrníků** bylo rozšířeno pouze o bod f/: „*upozorňovat na nedostatky při ochraně utajovaných skutečností a na jevy signalizující ohrožení nebo vyzrazení utajovaných skutečností*“. I nadále byli důvěrníci vedeni „*v seznamu*“ u náčelníka oddělení kontrarozvědného útvaru a evidováni „*ve formě blokace zájmových osob*“.

U **konspiračních bytů** byla oproti počátku sedmdesátých let minulého století směrnice rozšířena o informaci: „*Získávání KB od národních výborů zajišťuje v Praze bytové oddělení federálního ministerstva vnitra a v krajích příslušné bytové orgány krajských správ Sboru národní bezpečnosti, které otázky přidělení bytu projednají s kompetentními státními orgány a KB předají po vyřízení všech náležitostí uživatelům.*“

²¹ RMV ČSSR č. 3 „Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky“ z 25. 1. 1978. K rozboru celé směrnice srov. ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 27 – 51.

Také výchova tajných spolupracovníků byla rozšířena o jednu pasáž: řídicí orgán „reaguje na nesprávné politické názory a postoje tajného spolupracovníka a jeho dotazy vysvětluje se znalostí věcí. Zvláštní pozornost věnuje těm tajným spolupracovníkům, kteří rozpracovávají cizince anebo osoby z řad protisocialistických, oportunistických a jiných nepřátelských živlů“. Frekvence osobního styku s agenturou byla „v období nevytíženosti tajného spolupracovníka“ opět snížena až na jednu schůzku za tři měsíce.

Navíc byla za účelem „uplatňování zásad konspirace práce s tajnými spolupracovníky“ zformulována následující „zásadní pravidla:

a/ ve styku s tajnými spolupracovníky jak v PB, tak i v KB, tak i mimo ně dodržovat zásady nejprísrnějšího utajení a nepřipouštět stereotypnost ve schůzkové činnosti (stejný den a stejná hodina);

b/ vypracovávat a prověřovat dodržování legend pro tajné spolupracovníky, pod jejichž krytím docházejí na místo konání schůzky;

c/ seznamovat tajné spolupracovníky s fakty a souvislostmi jen v rozsahu nezbytně nutném pro splnění úkolu;

d/ stanovit chování tajných spolupracovníků v rozpracovávaném prostředí při styku s nepřátelskými osobami. Při plnění úkolů dbát, aby jednání tajných spolupracovníků působilo co nejpřirozenějším dojmem;

e/ dbát na to, aby tajný spolupracovník psal zprávy až na schůzce s řídicím pracovníkem, a omezit na minimum přinášení zpráv jím napsaných. V takových případech zkoumat, zda tajný spolupracovník dodržel všechny zásady konspirace;

f/ při udělování darů a odměn vždy předem zvažovat, zda tajný spolupracovník je schopen před rodinnými příslušníky, na pracovišti nebo ve svém okolí zdůvodnit dar nebo vyšší finanční odměny přirozeným způsobem;

g/ při poskytnutí výhod nebo služeb připravit vždy s tajným spolupracovníkem vhodnou legendu;

h/ dodržovat zásadu, aby na útvarech kontrarozvědky znal tajné spolupracovníky jen ten pracovník, který je řídí, příslušný nadřízený náčelník a v odůvodněných případech jen ty orgány, které v systému řídicí pravomoci jsou oprávněny se s materiály o tajném spolupracovníku a zprávami od něho seznamovat;

ch/ ve všech materiálech, kromě memoranda, se tajný spolupracovník uvádí pouze krycím jménem s číslem svazku a neuvádějí se žádné údaje, které by mohly vést k vyzrazení tajného spolupracovníka před nepovolanou osobou;

i/ je zakázáno dekonspirovat jednoho tajného spolupracovníka před druhým s výjimkou případů uvedených v těchto směrnících (práce s rezidenty nebo výjimečně a zvláště odůvodněné případy týkající se otázky spojení nebo speciálních zpravodajských kombinací, kdy dochází k takzvané jednostranné nebo oboustranné dešifraci).“

Koncem osmdesátých let se vedení federálního ministerstva vnitra snažilo reagovat na změnu společenské a tudíž i operativní situace a zadalo svým centrálním útvarům Státní bezpečnosti úkol zpracovat nové směrnice. Až do listopadu 1989 nebyly však žádné z nich připraveny k vydání, a to včetně námi sledovaných týkajících se práce s agenturní sítí. Směrnice pro agenturně operativní činnosti kontrarozvědných součástí Státní bezpečnosti z roku 1978 byly sice formálně zrušeny až v rámci Nařízení ministra vnitra ČSFR č. 15 z 28. června 1991, ale fakticky přestaly platit již při zrušení Státní bezpečnosti v polovině února 1990, respektive při rozpadu její agenturní sítě, který započal již v průběhu prosince 1989.²²

---

²² Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Přísně tajné*, s. 67 – 71.